

SZABÓ ENDRE

TARTALOMJEGYZÉK

SZABÓ ENDRE RÁKOSLIGET MÉLTATLANUL FELEDÉSBE MERÜLT BÍRÁJA, ÍRÓ, MŰFORDÍTÓ, KÖLTŐ	3
Nagytoronya és a kezdeti évek	4
Pillanatok a magánéletéből - Iglófüred	8
Szabó Endre közéletisége.....	8
A Petőfi Társaság	9
Kapcsolata egyéb szervezetekkel	12
Szabó Endre és a Kisfaludy Társaság.....	12
Az 1904-ben alapított Magyar Nyelvtudományi Társaság tagja.	13
Budapesti Újságírók Egyesülete,.....	14
Az 1896-ban alakult egyesület, alelnöki posztját több éven.....	14
A Néplap főszerkesztője.....	16
Rákosliget.....	18
Jókai és Szabó Endre barátsága és kenyértörése, Az Üstökös	20
Barátsága Mikszáth-tal.....	26
Utolsó évei	28
Írói, költői, műfordítói munkássága	31
A műfordító Szabó	31
Találkozása Tolsztoj-jal.....	32
A prózaíró.....	37
A költő Szabó Endre.....	37
Szabó Endre megjelent munkái	39
Műfordításai:	39
Versfordításai	39
Költeményei.	41
Prózai írásai:	41
Cikkei, költeményei a következő hírlapokban, folyóiratokban és albumokban:	42
Munkái:	42
Szabó Endre megjelent munkái a Nyugatban.....	42
Szabó Endréről	42
Függelék	44
Az „Üstökös“ veszedelme.	44
Látogatás Szabó Endrénél, aki „haragszik” Dosztojevszkijre	49
Kadosa Marcell: Szabó Endre	51
A zápor.	54
Dalok	55
Kató néne.....	57
Lopnak, lopnak.....	58
Megjelent könyvei borítója.....	59
Felhasznált irodalom.....	61

Szabó Endre

Rákosliget méltatlanul feledésbe merült bírója, író, műfordító, költő

Rákosliget múltját kutatva megkerülhetetlen alakként tűnt fel Szabó Endre Rákosliget első bírója. De ki is volt ő valójában, aki 14 éven át élt ebben a községben? A kérdés nem hagyott nyugodni, és hogy mire jutottam, ezt szeretném most megosztani a téma iránt érdeklődőkkel.

Szabó Endre életében a rákosligeti bírói megbízás csak epizód volt. Sokkal fontosabb volt számára mind a magyar, mind pedig a világirodalom. Jelentek meg tőle versek és prózai műveket, de nevét elsősorban műfordításaival írta be a magyar irodalomtörténetbe. Munkássága lassan az idő homályába vész, nevére az irodalom szerelmesein és tudós kutatóin kívül, ma már csak kevesen emlékeznek.

Most mégis szeretném felidézni alakját, amely a jelenben is sok vitát, egyet nem értést szülhet. Újra kézbe véve műveit nem túl nehéz arra a megállapításra jutni, hogy versei írásai kicsit porosak, nyelvezete elavult, régies, a mai olvasó számára nem túl sokat mond. Vagy talán mégis? Nem tanácsos megfeledkeznünk arról, hogy a kor, amelyben munkásságát kifejtette a művészek oldaláról rátekintve erősen átpolitizált volt, hiszen a művészek abban az időben is folyamatosan reflektáltak a társadalomban zajló folyamatokra, arra a korszakra, melyben éltek, alkottak, dolgoztak. Szabó olyan értékeket próbált megragadni, mint a humanizmus, az elesettek felemelése, amely kortól függetlenül komolyan veendő érték. Hogy voltak gyengeségei, voltak tévedései? Mint művész, mint alkotó úgy gondolom ezt a jogot fenntarthatta, fenntarthatja magának. Írásai, versei ugyan egy letűnt kor világába visznek vissza, de a dualizmus idején megindult polgári átalakulás eszméi, annak az irodalom nyelvén történt meghatározása mind a mai napig hatnak. Művein keresztül szembesülhetünk olyan társadalmi jelenségekkel, megoldatlan problémákkal, amelyre napjainkban sem tudunk megnyugtató választ adni. Érdemes tehát felidézni a művészetét, életét, harcait saját magával, a társadalommal, a művészettel.

Szabó hagyatékát, elsősorban fennmaradt alkotásain, kortárs barátai írásain keresztül lehet kutatni, mivel azt a lakóházat, melyben örökösei a II. világháború alatt személyes tárgyait őrizték bombatámadás érte.

Szinte minden elpusztult.

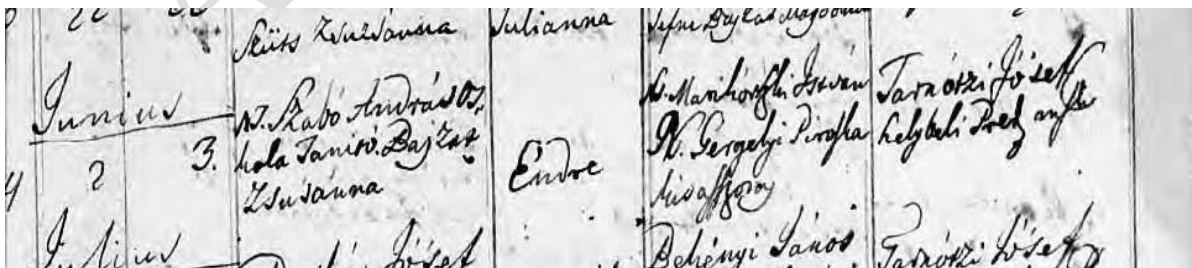
A háborút követően személye a szovjet politikához kötődő Magyarországon orosz fordításai miatt nem került indexre. Több tanulmány is megjelenhetett Szabóról, melyben azért gondosan megfigyelték arról, hogy bár elutasította korszak nemzeti nacionalista szövegeit, gondolkodása inkább a köztársaságpárti liberális gondolkodás felé húzott, és 1919-ben elutasította a proletárdiktatúrát, szembe helyezkedett a kommunista nézetekkel. Megmaradt Kossuth hívőnek, aki számára ez egyet jelentett a kiegyezés politikájának elutasításával. Élete során aktív társadalmi életet élt, melybe szorosan beletartozott a politikai szerepvállalás és a politikai nézeteinek publikálása is.

Kárpáti Aurél így írt róla a Sajtó könyvtára¹ 13. számában:” Valami dacos, fojtott, de fel-felhorgadó harcvágy, valami lázas aktivitás fűtötte a hosszú béke évtizedeinek érdekes és értékes költő-zsurnalisztáját. ... Az újságíróból társadalmi félszűkeket ostromozó, félelmes, sokszor szinte kegyetlen satirikus lett (*Üstökös*), a regényíróból maró ironiájú torzképrajzoló (*Mujkosék kalandjai*, *Hét szilvafa*, *A szűz*), a költőből keserűen csúfolódó, fanyar humorista (*Szatirák*). Tragikus ellentétek feszültek benne. ... S bár Szabó Endre mint költő, író és hírlapíró is jelentős értékeket produkált, igazi oeuvre-jét mégsem annyira *eredeti* művei, inkább *műfordításai* alkotják. Irodalomtörténeti helyét ezek a gondos és ízes, mesteri tolmácsolások biztosítják hosszú időre.”² Szabónak nagy érdeme, hogy „a *romanticizmus* esekélyesedett vizeiről nagymértékben az oroszok segítették át a magyar regényírókat a *realizmus* mélyebb és frissebb sodrába.” Még Mikszáth is sajnálta, hogy túl későn kerültek a kezébe ezek a fordítások.

Nagytoronya és a kezdeti évek

Élete 1849. június 3-án kezdődött az akkori Zemplén – megyei Nagytoronyán, amely ma a Vel'ká Trňa nevet viseli és Kassai kerület (kraj). Tőketerebesi járásában (okres) található. 2011-ben alig ötszázan laktak, túlnyomó többségben szlovák nemzetiségűek. Fényes Elek a XIX. század elején még magyar – orosz (ruszin) településnek írja. ³ Tehát abban az évben született, amikor Kossuth Lajos megbízására a dalmát származású Ivan Bratic (*Bratisch János*) és a velencei Luigi Pasini Duinóban aláírta hazánk történelembe „magyar - velencei szerződés” néven bekerült megállapodást, amely a velencei – magyar tengeri haderők együttműködésére vonatkozott, de magvalósítására már nem kerülhetett sor. A szabadságharc a végét járta. I. Miklós orosz cár 1849. június közepén Rüdiger és Paszkevics orosz tábornokok vezetésével közel 200 000 fős orosz hadsereggel megtámadta Magyarországot. Hamarosan véget ér Európa és Magyarország sikertelen szabadságharca az önkényuralkodókkal szemben, melyet aztán a konszolidáció követett, Magyarországon a Deák által fémjelzett kiegyezés.

Édesapja, Szabó András tanító, majd gazdatiszt, édesanyja Bajzat Zsuzsanna.

¹ Dr. Wünscher Frigyes szerk. A Sajtó Könyvtára 13. szám, 1932. **Kárpáti Aurél:** Szabó Endre

² Dr. Wünscher Frigyes szerk. A Sajtó Könyvtára 13. szám, 1932. **Kárpáti Aurél:** Szabó Endre 71. oldal

³ **Fényes Elek:** Magyarország geographiai szótára, melyben minden város, falu és pusztá, betűrendben körülményesen leíratik. Pest, 1851.

Szabó Endre születési bejegyzése

Hat évesként kellett azzal szembesülnie, hogy mit jelent az, hogy a család elveszíti a családfőt, aki eddig biztosította mindenki számára a megélhetést. Csapás volt ez az egész családnak, hiszen anyagi helyzetük megrendült, de Endre szerencséjére tanulmányait a rokonságon kívül, elsősorban az édesapa barátai támogatták.

Középiskolái első három évét Késmárkon kezdte, ahol németül is jól megtanult, majd jogi tanulmányait Sárospatakon folytatta. A család akaratának megfelelően közigazgatási pályára terelték, ezért ez irányú tanulmányait Sárospatakon a református egyetem jogakadémiáján végezte. Az egyetemi képzési rendszerétől függetlenített jogakadémián volt ugyanis az a három éves kurzus, amely állami köztisztviselők képzésére (bírák, közigazgatási szakemberek) szolgált. Joggyakornokként először Gálszécsen (Sečovce) helyezkedett el. Az irodalom iránti érdeklődése azonban egyre erősödött.

Már tanulmányai idején megmutatta irodalmi tehetségét költőként. 1872-ben jelent meg Három satíra címmel első jelentősebb írása. Középiskolás éve alatt számos verse látott napvilágot, a legsikeresebb a Divat című volt, melyet szinte az egész országban szavalták. Sárospatakon ismerkedett meg Szemere Miklós költővel, aki nagy pártfogója lett. Szabóra erősen hatottak, a jóval idősebb költő politikai nézetei, melyek alapvetően királyellenes köztársaságpártiak voltak, mely nézetek műveiben később egyre erőteljesebben meg is jelentek.

Gálszécs (Sečovce) képeslapon

Fiatalemberként, mint önkéntes egy évig Kassán szolgált.

1874-ben életének talán egyik legfontosabb pillanata következett be. Régi álma vált valóra, amikor Szemere Miklós segítségével Pestre került. Mindig is itt vélte egyedül megvalósíthatónak az irodalmi pályát. Budapesten újságíróként kapott munkát. A Vasárnapi Újságban, a Magyarországon, a Nagyvilágban, a Családi Körben és más lapokban sűrűn jelentek meg költeményei. Ezekben az időkben még szorosabbra fűzte barátságát Darmay Viktorral (eredeti nevén Viczmándy Győzővel), a fiatal zempléni költővel, földijével, aki rendkívül fiatalon 28 évesen halt meg és akiről Szabó később így emlékezett meg:

„Darmay a kortársak közt (ezek a most elő férfikorú poéták,) a legeredetibb, legközvetlenebb, leghangulatosabb lyrikus volt.) És azt keserű szemrehányással mondta azoknak, kik életében ezen igazságot el nem akarták ismerni.”⁴

1.

2.

Forrás: 1. Rusz Károly - Vasárnapi Ujság, 1869. 20. sz.

2. Szabó Endre: Anekdoták és villámlások, Táncsics Mihály Gimnázium Budapest 1990.

Szemere a Baloldal című, 1874-ben induló rövid életű lapban ismertette a fiatal költő egyik hazafias versét. A napilap ezen a néven csak 1874. január 1. és március 31. között jelent meg – később egyesült a Magyar Újsággal Egyetértés néven, mégis ez nyitotta meg költői pályájának útját a fővárosban, mivel további lehetőségeket kapott arra, hogy más irodalmi lapokban is megjelenhessenek írásai, melyeket nem is mindig a saját nevéen jelentett meg.

Szívesen használta az ifjabb Kakas Márton, ifj. Lantos Sebestyén, Lantos Sebestyén diák, Pesti Pista, Pesti Lénárt, Veres barát, Bandi diák, Bozontos Uszubu; Dévaj Levente; Garabonciás diák; Handabandi; Mujkos Demeter és György, Veres barát; Virgil neveket, hírlapíróként pedig az SZ.E. monogrammal jegyezte cikkeit.

A Baloldal c. újság első száma címlapja

Forrás: <https://mediatortenet.wordpress.com/2014/11/30/baloldal-1874/>

⁴ Figyelő - Irodalomtörténeti Közlöny Figyelő 26. (1889) Paszlavszky Sándor Három Zemplén-vármegyei költőről (Szemere Miklós, Boruth Elemér, Darmay Viktor)

1880-ban vette feleségül Nogáll Jankát, aki élete végéig mindenben támogatta férjét, mindemellett ő is tevékenyen részt vett a kor irodalmi életében. (író, lapszerkesztő [Divatszalon, Háztartás]) Szabó Endre mellett felesége is ki tudott teljesedni az írói pályán.

Pest tehát alkalmat adott arra, hogy bekapcsolódjon a pezsgő irodalmi életbe, amely elsősorban Jókai körül forgott. A főváros a XIX. század végén fokozatosan az irodalom központjává vált. Sorra jöttek létre az új nyomdák, szerveződtek a könyvkiadók.

Összehasonlításként álljon itt két adat!

Év	Nyomdák száma
1851	8
1875	26

A nyomdák számának alakulása Budapesten

Megalakulás éve	Kiadó neve
1884	Pallas Kiadó
1885	Singer és Wolfner Kiadó
1895	Révai testvérek Kiadó

A korszak két nagy írójával is szoros barátságba került. Az egyik az országgyűlési képviselő Mikszáth Kálmán, illetve a magyar irodalmat akkor még uraló, meghatározó Jókai Mór, akik szintén tagjai voltak a Petőfi Társaságnak.

Pillanatok a magánéletéből – Iglófürdő

Szabó, ahogyan a kortársai is szívesen hódolt az akkor népszerű fürdőzésnek. Kedvenc fürdőhelyükön Iglófürdően többször is megfordultak feleségével

Az Üstökös Iglófürdően. 1893. július 25-én egy kies teret keresztelt el a fürdőközönség víg zeneszóval, a szabadban sült-főzött uzsonnával, még pedig a szinten itt időző Szabó Endrének, az Üstökös szerkesztőjének meglepetésére *Üstökös térnek*. A felavatást nagy ünneplés kíséretében: Münnich Aurél országgyűlési képviselő mondott beszédet, ami után felszegezték a tér nevét jelző táblát. Ez követően Szabó Endre humoros kedélyes beszéddel és egy helyben rögtönzött négysoros verssel köszönte meg a jelenlévőknek a kedves gesztust. Az ünnepséget tánc követte. A vendégek között volt: a korszak több ismert alakja, akik éppen pihenésüket töltötték a fürdőhelyen, többek közt gróf Csáky főispán is ott volt családjával és Görgey Artúrnéval.⁵

1895 júliusában és augusztusában újból Iglófürdően találjuk Szabót és feleségét. Ekkor is táblát avatnak, csak most a Szász Károly emléktáblát. Szabó Endre humoros verset olvasott fel *Fürdőlevél Iglófürdőről* címen, felesége egy kedves, humoros történetet olvasott fel.⁶

⁵ Pesti Napló 1893.
⁶ Pesti Napló 1895. augusztus

Iglófürdő – Üstökös tér képeslap

Szabó Endre közéletisége

Élénk közéleti tevékenységet folytatott, melyet jól mutat a különböző társaságok, szövetségekkel való szoros kapcsolata, még korteskedést is vállalt az ellenzéki pártoknál. 1887-ben pl. Mezőtúron győzködte a választókat, de szerepvállalása igen csúfosan ért véget. Az egyik, a választásokon induló párt szimpatizánsai, kis híján eltángálták.⁷

Szabó politikai nézeteit mint már említettem, Szemere Miklós alapozta meg, aki köztársaságpárti, liberális gondolkodású, Kossuth párti volt. A fiatal költő rendkívül fogékony volt kora társadalmi problémáira, tehát érzékenyen érintette azoknak az embereknek a sorsa, akik a társadalom peremén éltek, illetve sok tekintetben magáévá tette a korszak nagy változását jelző, a munkásság ébredésének is nevezett időszak politikai nézeteit. Ennek következtében a szociáldemokrácia által megfogalmazott társadalmi változtatások igénye is sok tekintetben egybecsengett meggyőződésével. Verseiben, irodalmi alkotásaiban, újságokban megjelenő tárcáiban ennek is hangot adott. Az sem véletlen, hogy a Petőfi Társaság is beválasztotta tagjai közé, mint elkötelezett Kossuth hívőt, Petőfi forradalmi lelkületét tovább vivő irodalmárt.

A Petőfi Társaság

Az 1877. január 1-én tartotta első gyűlését a Petőfi Társaság, ahol Szabó Endre, mint alapító vett részt, és melyhez később 1891-ben felesége is csatlakozott. A társaság szűkebb alapítói a korszak neves alakjai voltak, mint *Balázs Sándor* –könyvtáros, író, újságíró-, *Éjszaki Károly* – író, mérnök, MÁV főfelügyelő -, *Komócsy József* – költő, újságíró -, *Lauka Gusztáv* – író, megyei levéltáros -, *Szana Tamás* – szerkesztő, kritikus, művészettörténész -, *Szigligeti Ede* – drámaíró, színpadi rendező - és *Jókai Mór*.

Az 1877-ben induló „A Petőfi- Társaság Lapja” munkatársai voltak többek között: *Ábrányi Emil*, *Csiky Gergely*, *Jókai Mór*, *Paulay Ede*, *Pulszky Ferenc*, *Szemere Miklós*, *Szigligeti Ede*, *Tors Kálmán*, *Vadnai Károly*, *Vajda János*, *Vámbéry Armin*, gr. *Zichy Géza*.

Budapesti Czim- és Lakjegyzék, 1880-1881 (1. évfolyam) így rögzítette a társaságot a kiadványban:

⁷ *Pesti Hírlap* 1887. november 9. 4. oldal

Petőfi-társaság, Petőfi-Gesellschaft, V, akadémia-u. 2. Elnök, Präsid.: Jókai Mór, Moritz;
alelnök, Vicepräs.: Éjszaky Kár., Carl;
titkár, Secretär : Szana Tamás, Thomas;
másodtitkár, Untersecretär : Várady Ant. dr.

A székhely a kezdeti években a Magyar Tudományos Akadémia címére volt bejegyezve, ugyan az üléseiket csak hosszas utánjárás után sikerült gróf Lónyay Menyért közbenjárására a felolvasóesteket is itt tartani.

Az 1910-ban közzétett névlista szerint a tagok a következők volt:

Elnök: Herczeg Ferencz.

Alelnökök: Endrődi Sándor és Dr. Ferenczi Zoltán.

Főtítkár: Dr. Váradi Antal.

Titkár: Kéry Gyula.

Pénztárnok: Magyar Földhitelintézet.

Ellenőr: Neugebauer László.

Ügyész: Farnady József.

A Petőfi-ház gondnoka: Baróti Lajos,

Rendes tagok: Abati Lajos, Abonyi Árpád, Ábrányi Emil, Ábrányi Kornél, Ambrus Zoltán, Bársony István. Bulla János, Lippa, Csengey Gusztáv, Eperjes, Dóczi Lajos br., Eötvös Károly, Endrődi Sándor, dr. Erődi Béla, Ferencz Ferencz, Ferenczy József dr., Ferenczi Zoltán dr., Gárdonyi Géza, Gyarmathy Zsigáné, Bánffyhunyadi, Hatala Péter, Herczeg Ferencz, Jakab Ödön. Kabos Ede, Kenedi Géza dr., Kéry Gyula, Kisfaludy Atala, Kaposvár, Koroda Pál, Kvassay Ede, Pozsony, Lampérth Géza, László Mihály, Lőrinczy György, Mikszáth Kálmán, Molnár Ferenc, Nógrádi Pap Gyula, Salgótarján, Neugebauer László, Palágyi Lajos, Palágyi Menyhért, Kolozsvár, Pap Zoltán, Pékár Gyula, Petelei István, Marosvásárhely, Porzsolt Kálmán, Pósa Lajos, Prém József, Bádl Ödön, Nagyváradi, Bákosi Viktor, Sas Ede, Sebők Zsigmond, Somló Sándor, **Szabó Endre, Rákosliget, Szabóné Nogáll Janka, Rákosliget**, Szabó Sánd., Máramarosziget, Szávay Gyula, Debrecen, Szécsi Ferencz dr., Szöllősy Zsigmond gr. Teleki Sándorné (Szikra), Torkos László, Tömörkény István, Szeged, Váradi Antal, Vértesi Arnold, Vértesi Gyula, Zempléni Árpád, gr. Zichy Géza.

Tiszteletbeli tagok: Gróf Andrássy Dénes, Krasznahorka, Bérezik Árpád, Birger Schöldström, Stockholm, Cassone József, Noto (Szicília), Báro Kaas Ivor, Kiss József, Kolmár József, Pozsony, Rákosi Jenő, id. Szinnyey József, gróf Teleki Géza, Thaly Kálmán, Vámbéry Ármin.

Kültagok: Holst Jensen, Kristiania, Kohut Adolf, Berlin, Mihajlova N. Olga, Novgorod, Pavolini Emilio. Pontedera, Schulpe György, Pozsony, Sirola Francesco, Fiume, Spóner Andor, Nagylomnic.

A fenti nevek felsorolását pusztán azért gondolom fontosnak, hogy érzékeltessem azt az irodalmi kört, melyben Szabó Endre is forgott, amely elismerte az ő irodalmi tevékenységét.

Folyamatosan részt vett a Társaság által szervezett irodalmi esteken, ahol költeményeit mutatta be, illetve műfordításait ismertette a hallgatósággal. 1879. június 22-én többedmagával részt vett Horváth Endre költő tiszteletére Nogáll Károly győri püspök által szervezett megemlékezésen Pázmánd községben.

A Petőfi Társaság. A kép felső sorában a jobb szélén Szabó Endre. Forrás: Petőfi Irodalmi Múzeum

1897-ben a társaság verspályázatot hirdetett, melyre százharminchét vers érkezett be. A *Petőfi Társaság a Vigyázó-féle* alapból 300 korona pályadíjat tűzött ki lírai költeményre. A pályamunkákat Bartók Lajos, Endrődi Sándor és Szabó Endre bírálták el.⁸

A következő évben Ábrányi Emil és Tolnai Lajos mellett, szintén a bíráló bizottság tagjaként 98 pályaműről döntöttek.⁹

A Petőfi Társaság tagjai. Forrás: Petőfi Irodalmi Múzeum

1901-ben Szabó és felesége javaslatára Eötvös Károlyt is a társaság tagjává fogadták.¹⁰

A Petőfi Társaság üléseiről, felolvasó összejöveteleiről a kor sajtója rendszeresen beszámolt. Többek között felolvasott az 1904. január 7-i rendes közgyűlésen is, ahol Szabó Endre *Hegyaljai képek* című költői regényéből olvasott fel részletet, majd a nagygyűlés után a társaság tagjai az István főherceg-szálló termében lakomára gyűltek össze, ahol Koroda Pál és Szabó Endre Rákosi Jenőt köszöntötték fel.¹¹

A Petőfi Társaság tagjaihoz függetlenül attól, hogy mennyire velük baráti viszonyt kialakítani, szoros

⁸ *Pesti Napló* 76. szám 1897. március 16. 8. oldal

⁹ *Pesti Napló* 45. szám 1898. február 14. 8. oldal

¹⁰ *Pesti Napló* 1901. december 28. 357. szám 4. oldal

¹¹ *Az Ujság* 1904. január 7. 9-10. oldal

szálak fűzték. Úgy érezte, hogy a tagok az irodalmi élet kitüntetettjei. Így volt ezzel Vajda János esetében is, akiről több anekdotát is feljegyzett „Czigányvilág” adomagyűjteményében, amely Vajda Kisfaludy Társaság tagfelvétele körüli huzavonával kapcsolatos.

„A társaság tagsága

A Kisfaludy Társaság tagságára kandidáltak Vajdát. Jólesett neki a figyelem. Hát a zenebonás Gyulai Pál ezt is megkeserítette neki: mint minden nálánál külön legényt, Vajdát sem akarta a társaságba beereszteni. Lärmázott, agitált Vajda jelölése ellen.

Vajda, aki nem kunyorálta a kitüntetést, annyira méregbe borult a Gyulai okvetetlenkedése miatt, hogy elment hozzá a szerkesztőségébe vagy a lakására, és így szólt hozzá:

- Azt hallom, fráter, hogy te én ellenem acsarkodói; hát vigyázz magadra, mert ha megcsúfoltok azzal, hogy megbuktattok, úgy agyoncsaplak, mint a szúnyogot.

Bizony meg is választották Vajdát - Gyulai szerencséjére.”

Író társaitól mindig megrendülten vett búcsút. Ábrányi Kornél halálakor a családnak ezekkel a szavakkal kondoleált Szabó a Budapesti Hírlap 1913. március 18-i számában. „*Kedves Emilem! Minek a sok szó! A kevésből is elhiheted, hogy nincs, a ki melyebben, igazabban gyászolna Kornél halálát, mint én. Meghatottan, leverten, fájdalommal osztozom gyászotokban, ölel jó barátod Szabó Endre, Rákosliget.*”¹²

1898-ban tevékenyen részt vett a Petőfi Album szerkesztésében is. Petőfi az oroszoknál címmel jelent meg benne írása.¹³

A Petőfi verseinek lelkes terjesztőjeként nem csak oroszról fordított, hanem igyekezett segítséget adni azoknak az orosz fordítóknak is, akik megkísérelték orosz nyelvre átültetni Petőfi költeményeit. Erre mutat az a példa is, amikor a „Vjesznik Jevropi” orosz folyóiratban jelentek meg Petőfi fordításai. Olga Nyikolajevna Mihajlova a fordításokhoz Francois Coppée francia szövegét használta, ezért az orosz fordításokból nehezen lehetett Petőfi költeményeire ismerni. Szabó Endre ez okból följánlotta az író nőnek, hogy „magyar költőktől, oroszul úgynevezett „fehér versekben” (azaz: nem rímelő sorokban) lefordít neki néhány költeményt oroszra s a verslábakat és idomokat is lekottázza hozzájuk.”

Olga Nyikolajevna — amint azt Szabó Endre írta — örömmel fogadta az ajánlatot s minden levelében szinte szuperlatívusokban emlékezett meg Petőfiről. Szabó aztán el is küldte neki egyebek közt a Petőfi „Távolból” c. költeményét is.¹⁴

Kapcsolata egyéb szervezetekkel

Számos más szervezetnek, politikai pártnak volt tagja, szívesen vállalt vezető szerepet is ezekben. 1893. október 3-án az ellenzékben lévő **Függetlenségi és 48-as Párt** Papp Elek javaslatára Szabó Endrét külső tagnak választották.

1896. október 5-én a békési kerület **függetlenségi pártja Szabó** Endrét, a népszerű költőt jelölte képviselőnek.¹⁵

¹² Budapesti Hírlap 1913. március 18. 66. szám 12. oldal

¹³ Pesti Napló 1898. március 7. 66. szám. 6. oldal.

¹⁴ Petőfi-Múzeum 1889. 1889-05-01 3. szám 177 – 178. old.

¹⁵ Pesti Napló 1896. október 6. 5. oldal

1897-ben a Vázsonyi Vilmos vezette **Demokrata Kör** gyűlésein tűnik fel felesége társaságában. Itt felolvasóestet tartottak többek közt 1897. február 6-ikán, szombaton este 9 órakor, ahol az estély programja a következő volt: „1. *Szabóné Nogáll* Janka felolvas. 2. *Szabó* Endre költeményeket olvas föl. 3. *Zöldi* Márton humoros fölolvast tartott, 4. *Gyöngyi* Izsó és *Hegedűs* Gyula, a Vígyszínház tagjai monológokat szavaltak.”¹⁶

1905. május 28-án a **Szabadgondolkodók Magyarországi. Egyesülete** alapítói között találjuk Szabót. Társadalomtudományi Könyvtár helyiségében. Az alakuló közgyűlésen nagy számban vettek részt a szabadgondolkodás hívei. dr. Székely Aladár ismertette az egyesület célját:

„Beszédében rámutatott arra a belső összefüggésre; amely az emberiség jóléte és a műveltség fejlődése között van. Az emberre vonatkozó tudományok, is „olyan hasznos szolgálatot tehetnének. az emberiség jólétének emelésére, mint :a technikaiak, ha bizonyos hagyományos előítéletek és elavult felfogásmódok nem tartanak lenyűgözve. Ezeknek fenntartása sokaknak egyéni érdeke, akik erre a célra, mint máshol, „úgy nálunk is, immár erősen szervezve vannak. Ennek az ellenállásnak. leküzdése az igazi tudományosságnak elengedhetetlen feltétele. Eszköze pedig az alakítandó egyesület, mely kulturális és gazdasági akciójával biztosítani akarja a tudomány zavartalank művelését és terjesztését, s számít a munkásosztálynak, valamint a külföld, hasonló egyesületeinek támogatására is.”

Az egyesület elnökévé dr. Apáthy Istvánt, a kolozsvári egyetem európai hírű professzorát, alelnökké: Gerster Bélát, Diener-Dénes Józsefet és Vészi Józsefet választották Megalakították a választmányt is, melynek tagjai között találhatjuk a következőket:

Ady Endre, gróf Batthyány Ervin, dr. Cholnoky Jenő, Cholnoky Viktor, dr. Kacsóh Pongrác, Kernstock Károly, Lenhessék Mihály, **Szabó Endre**, Teleky, Pál, Vámbéry Rusztern,¹⁷

Szabó Endre és a Kisfaludy Társaság

1898. február 2-án a Kisfaludy Társaság tagjai összeültek, hogy eldöntsék az előző évben megüresedett két rendes és egy levelező tag hely betöltését. A jelöltek között szerepelt Szabó Endre is. Mire azonban a választásra sor kerülhetett volna Szabó visszalépett.¹⁸

1899 februárjában újra a jelöltek között találjuk Szabó Endrét. A szavazás a következőképpen zajlott:

A költőkre való szavazás előtt 3 elkésett tag megérkezett, s így a 34 szavazat közül már nem 16, hanem 18 volt az abszolút többség. Az első szavazás eredménye a következő volt:

<i>Szabolcska</i> Mihály kapott	20
<i>Jánosi</i> Gusztáv	18
<i>Szabó</i> Endre	16
<i>Benedek</i> Elek	15
<i>Bródy</i> Sándor	13 szavazatot kapott,

vagyis: a jelöltek közül ketten: *Szabolcska Mihály* és *Jánosi Gusztáv* azonnal megkaptak az abszolút többséget, míg a többi három jelöltre Gyulai Pál elnök elrendelte a pótszavazást.

A pótszavazásnál minden egyes jelöltre külön-külön szavaztak *igen*-nel és *nem*-mel. A pótszavazásnak ez volt az eredménye:

Szabó Endre 11 igent és 21 nem-et,
Benedek Elek 16 igent és 18 nem-et,

¹⁶ **Pesti Napló** 36. szám 1897. február 7. 8. oldal
¹⁷ **Pesti Napló** 1905. május 30. 178. szám 18. oldal
¹⁸ **Pesti Napló** 1898. február 3. 34. szám. 3. oldal.

Bródy Sándor 13 igent és 19 nem-et kapott.
Vagyis egyikük sem kapta meg az abszolút többséget, így ez a hely betöltetlen maradt.

Szabó Endre ez után többször már nem pályázott a Kisfaludy Társaság tagságra.¹⁹

Az 1904-ben alapított Magyar Nyelvtudományi Társaság tagja.

Az 1908. május 12-i választmányi ülésen terjesztették elő Szabó tagsági kérelmét, ajánlója Szinnyei József volt, melynek a választmányi tagok helyi is adtak.

Következik a tagajánlás. Megválasztatnak rendes tagnak :	Ajánló
Dr. Magyar Gyéza, egyetemi tanár, Budapest	Szily Kálmán
Kozma Andor, az Első Magyar Általános Biztosító- Társaság főtitkára, Budapest	Lehr Albert
Szabó Endre, szerkesztő, Rákosliget	Szinnyei József.

Magyar Nyelv 4. évfolyam 433. oldal

680 „ Közs. elemi iskola.
*Szabadka : Közs. főgimnázium.
Szabó Béla, Szentés.
Szabó Endre, Rákosliget.
Dr. Szabó Imre, Czeldömölök.

Taglista a Magyar Nyelv 4. évfolyam 443. oldalán

A társaság hivatalos lapjában több olvasói levele is megjelent.

Az 1908. évi 4. számban értekezik a következőkről:

„32. Summás. (Vö. MNy. IV : 47) Két-három éve hallottam egy matyó lakodalmon, (Mezőkövesden), a következő beszélgetést:

— Hát a kigyelmed fia nincs itt ?

— Nincs bizony, elment summába.

Magyarázata: elment többed-magával távolabbi földre, nagyobb munkát vállalni, végezni, úgy, mint a hogy például a zempléniek szakmányba mennek. „

SZABÓ ENDRE.

1912-ben a bibasz szóról értekezett:²⁰

„27. Bibasz. Nem oktatni akarom Gombocz Zoltánt, csak figyelmeztetni arra, a mit tán elfelejtett. A bibasz szó talán az ő kifogásai ellenére is a szlávból származhatott. Mert az oroszban nem a balbesz a tájszó, mint ő jelzé, hanem a belmesz. A balbesz-I pedig így ejtik ki: balbjosz. No hiszen, még ez is kevés volna ahhoz, hogy a bibasz-I a balbjosz-ból származtassuk. De úgy látom: nem jutott eszébe G. Z. úrnak a balfasz szó, mely pedig hangzására nézve is igen közel áll a balbjosz-hoz, s a mely hitem szerint a balbjosz

¹⁹ Pesti Napló 1899. február 2. 33. szám 6. oldal

²⁰ Magyar Nyelv – 8. évfolyam – 1912. 239. oldal

magyarosított formája annyival is inkább, mert az orosz és magyar szó egészen egyjelentésű. Minthogy pedig a balfasz nemcsak valamely kisebb területen, hanem országszerte használatos, bátran következtethető, hogy a bibasz (mely szintén egyjelentésű a balfasz-szal) a balfasz-ból alakított dunántúli forma. (Megjegyzem különben, hogy én a bibasz-t a felvidéken, pl. Zemplénben is igen sokszor hallottam.) A Gogoly-féle bejbasz bizonyára csak a balbjosz-ból származott kisorosz tájszó. Gogoly t. i. mint kisorosz származású ember, temérdek kisorosz szót használ.

SZABÓ ENDRE

Gombocz Zoltán válasza Szabó Endrének:

Sz. E. úrnak. Nem én állítom, hogy az or. balbesz tájszó, hanem Miklosich, Türk. Elein., illetőleg utána Budenz, NyK. XX., 154. Pawlowsky szótárában mindkettő megjegyzés nélkül: балбесъ ,tölpel'; бельмесь ,dummheit, dummkopf'. Ugyanígy Berneker, EtWb. A balfasz szóra már Budenz is gondolt NyK. XX., 155: „látnivaló, hogy ez (t. i. a m. balfasz) tulajdonképpen az orosz balbes szóalakhoz csatlakozik". Cikkemben Budenz ötletét meg sem említettem, mert az ilyen tréfás-trágár szavakkal szemben a legnagyobb óvatosságot tartom helyénvalónak. Semmi okot sem látok arra, hogy a m. bibaszt szót a vele pontosan egyező szlovén bébast-tól elválasszuk.

G. Z.”

Budapesti Újságírók Egyesülete

Az 1896-ban alakult egyesület, alelnöki posztját több éven keresztül töltötte be Szabó Endre. A szervezet az újságírók illetve az újságírás, a szabad sajtó védelme érdekében jött létre. Ennek eredményeképpen 1897. március hónapban, a nemzeti ünnep alkalmából a sajtó elleni tervezett szabályozás ellen is felléptek.

Óvatosan ugyan, de közösségi védelmet próbáltak adni a szervezet újságíróinak is. 1898-ban a szervezet egyik tagja úgy érezte, hogy atrocitások érik a rendőrség részéről. Mikszáth Kálmán elnökle alatt rendkívüli ülést tartottak állásfoglalás ügyében. Az ülésen jelen voltak: Mikszáth Kálmán elnök, Veigelsberg Leó és dr. Kenedy Géza alelnökök, Szathmári Mór főtítkár, továbbá Bolgár Ferenc, Neményi Ambrus, Hentaller Lajos, Szöts Pál országgyűlési képviselők, Vészi József, **Szabó Endre**, Lipcsey Ádám, Singer Zsigmond, Bleicher Miksa, Jancsó Dezső, Cziklay Lajos, Siposs Ignác, Reiner Ferenc, Dugonits Imre, Zempléni P. Gyula választmányi tagok. Az ülés megnyitása után Szathmári Mór főtítkár bejelentette, hogy egy egyesületi tag terjedelmes beadványt intézett az egyesülethez, amelyben panaszt tesz a rendőrségnek vele szemben a közel napokban tanúsított eljárása ellen s kéri a választmányt, hogy neki ebben az ügyben elégtételt adjon. Mikszáthék válaszukban állást nem foglaltak, meg akarták várni a hivatalos vizsgálat végét. Óvatosan lavíroztak a szakma és a politika mezsgyéi között. Érezhetően nem akartak nyílt összecsapásba keveredni a hatalommal, ezért a kivárás, ugyanakkor a közösségépítést sem kívánták feladni.

1900. január 1-én Vészi József, a Budapesti Újságírók Egyesülete elnökét az újév alkalmából **Szabó Endre** alelnök köszöntötte.²¹

A tagok nevében **Szabó** Endre alelnök üdvözölte az elnököt, ki teljesen kiérdekelte a tagok szeretetét, tiszteletét és ragaszkodását. Ez a szeretet onnan fakad, mondotta, hogy az egyesület tagjai úgyszólván napról-napra látják, hogy az elnök minden egyes tagtársát szereti és megbecsüli. Vészi József válaszában elmondotta, micsoda törekvés szülte az egyesületet. Az a korszak, szólt, mikor a közélet a sajtót az alkotmányos szabadság, a nemzeti szabadság egyik pillérének tartotta, elmúlt, mert a pillért ledegradálták lépcsővé, melyen könnyen felfelé jutni. Erre a lépcsőre azután megharagudtak azok is, kik azon jutottak fel a magasba és azok is, kik e lépcső útján nem érték el céljukat. Ez az antizsurnalisztikai hangulat szülte

²¹ **Pesti Napló** 1899. december 31. 361. szám 7. oldal

az egyesületet, melyben az újságírók egymás között vannak, és ebben a körben megszerették nemcsak mesterségüket, hanem egymást is. Így alapították meg az újságírók családi tűzhelyüket. (Éljenzés). Végül kérte a tagokat, hogy a jövőben is tartsanak össze, hogy az egyesület fejlődése a mai arányokban tovább tartson.

A közösség erősítése volt a célja annak is, hogy ünnepi kelyhet készítették az egyesület számára.

A szabad sajtó billikoma.

1900 márciusában az egyesület úgy döntött, hogy ünnepi billikomot (ünnepi kehely) készítet, melyet Jókai Mórról neveznek el. Erről az akkor már idős író küldöttség útján értesítették, valamint felkérték a szabad sajtó ünnepén az ünnepi beszéd megtartására. Az eseményre a Hungária Szálló nagytermében került sor. Jelen volt az akkori miniszterelnök Széll Kálmán és Darányi Ignác is.

A Budapesti Újságírók Egyesülete nevében Szabó Endre alelnök, Cziklay Lajos gazda és dr. Soltész Adolf tisztelegtek Jókai Mórnál, hogy az ünnepségre meghívják. Egyúttal a Jókai-billikomot is bemutatták a mesternek. Jókai, ki felesége jelenlétében fogadta az újságírók küldöttségét, sokáig gyönyörködve nézte a művészi szép serleget s miután még egy ideig elbeszélgetett szíves kézszerítással búcsúzott el tőlük. Az ajtóból még utánuk szólt:

„— Holnap ott leszek már fél háromkor!”²²

Szabó pohárköszöntője:

Ha valahol Jókai Mór megjelenik, ez egymaga már ünnep; ha meg éppen meg is szólal, az már sátoros ünnep. Jókait ünnepli szóló lelkes szavakban, mint a magyar irodalom koronátlan királyát, aki nem csak született költőnek, hanem aki igazi demokrata, mert ideálja a munka, és aki e munkájával oly üdvösen hatott az egész magyar irodalomra; az ő egészségére emeli poharat.

A felavató ünnepélyen megjelent az egyesület elnökén, Mikszáth Kálmánon kívül, aki folytonos ovációk tárgya volt, Neményi Ambrus, Beksics Gusztáv, László Mihály, Heltai Ferenc, Szűcs Pál országgyűlési képviselők, Hoitsy Pál, Veiglsberg Leo, dr. Kenedi Géza, dr. Farkas László, Bibényi Antal kispesti plébános, Szabó Endre, Murai Károly stb.

Nagy és általános figyelem közt szólalt fel Mikszáth Kálmán országgyűlési képviselő, aki nagyhatású beszédet mondott, és amelyet minduntalan félbeszakított a jelenvoltak tetszészaja.²³

1900. március 18-án is megtartották a budapesti újságírók egyesületének közgyűlését, amely Vészi József elnök megnyitó beszédéből, az évi jelentés meghallgatásából, a költségvetés elintézéséből és választásokból állt. Az elnök ismét Vészi József, alelnökök Deutsch Antal, Hoitsy Pál és Szabó Endre lettek.”²⁴

1901. január 1. *Budapesti Újságírók Egyesülete* ma délután üdvözölte az újév alkalmából elnökét, Vészi Józsefet. Szabó Endre egyesületi alelnök komor képét festette a közállapotoknak, amelyek kettőzött kötelességérzetre és szívós kitartásra kötelezik a hírlapirodalmat, hogy a nemzeti és kulturális érdekeket megóvja. Vészi József elnök válaszában utalt az egyesület működésére, amely az újságírói szolidaritás révén képessé teszi a sajtót a közérdek istápolására s a maga erkölcsi és anyagi erejével a humanizmust és haladást szolgálhatja. Utalta nagy publikáló munkára, amelyet az egyesület a sajtó reputációja érdekében kifejtett s azokra az eredményekre, amelyeket a fontos aktuális kérdésekben irányító, buzdító; mérséklő és kiegyenlítő működésével elért.

²² Pesti Napló 1900. március 18. 76. szám 7. oldal

²³ Pesti Napló 48. évfolyam 74. szám. 1897. március 18.

²⁴ Vasárnapi Ujság 47. ÉVFOLYAM. 1900. 40. SZÁM

A Néplap főszerkesztője

A fölművelési Minisztérium által kiadott **Néplap** – alcíme szerint: Gazdasági Heti újság a földművelő nép számára – főszerkesztője (1904) volt, ahonnan távoznia kellett, amely anyagilag súlyosan érintette családját. Rákosligeten, amely éppen ebben az időszakban kapott önállóságot, volt nyaralója. A távozásról Kadosa is tesz említést nekrológiájában, sajnos az ügyről közelebbit nem tudtam felderíteni.

1918-ban ünnepelte a Néplap huszonöt éves fennállását. A földművelésügyi minisztérium „A kitűnően szerkesztett, eleven és hasznos újság most különösen fontos missziót teljesít, mert (németül, románul, szerbül, tótul, ruténül is megjelenik és a monarchia, minden kórházában a magyar állameszme becsülésére tanítja a magyar állampolgárokat. A Néplap főszerkesztője **Szabó Endre** és felelős szerkesztője, Papp Viktor; érdemes és derék munkát teljesítenek.”²⁵

A Néplap 1919. február 2-án megjelent 4–5. számában új neveket fedezhetett fel az olvasó. Az átszervezés céljáról „Az olvasóhoz” intézett közlemény tudósít. „Ezentúl a Néplap nem csupán a gazdasági tanácsadója, szeretettel várt András gazdája leendő a magyar földművelőnek.” A szaktanácsok mellett elbeszéléseket, folytatásos regényt, riportokat is közölt a lap. Az újra főszerkesztő, Szabó Endre mellett szerkesztőtársként megjelent Gárdonyi Géza és Móríc Zsigmond neve is a címlapon, Krúdy Gyula pedig szerkesztő lett. A lap, következő, 6. számtól kezdve pedig Krúdy mint felelős szerkesztőként jelenik meg az impresszumban, a gazdasági cikkeket pedig Papp Viktor szerkesztette.²⁶

Egyéb újságok munkatársa

Az Üstökös tulajdonossága mellett, párhuzamosan, 1877 -től mint újságíró, más lapoknál is, többek közt a **Nemzeti Hírlap**nál is újságíróskodott.

1881 – 82 között **A Hon** irodalmi és színházi rovatvezetője²⁷

Szerkesztője volt az **Érdekes Könyvtár** szépirodalmi havi folyóiratnak 1904-1905., melynek címe megegyezett az Üstökös kiadóhivatalával.

1878-ban jelent meg a **Hunyadi Album**, melyben szintén szerkesztői szerepet játszott. A kiadvány eredeti célját így fogalmazták meg a Békés megyei Közlöny 1877. 94. számában megjelent előfizetői hirdetésben. „Hunyad megyében közel harmadfél-százezer oláh és szász lakos között a maroknyi intelligencián kívül mintegy 15 ezer főnyi, nemzetiségéből kivetkőzött magyar nép lakik.

Miután a nevezett megye területén már van egy testület: a dévai segélyegylet, mely indirekt a nemzeti megmentés előmozdítását tűzte ki feladatául, ezt kell támogatnunk minden módon, meg kell szerezniük számára a mentési eszközöket. Ezt célozza a Hunyadi Album, melynek tiszta jövedelme a dévai segélyegyletnek van szánva.”²⁸

1892-ben **Kecskeméten** ifj. Bagi János főjegyző **emlékkönyvet** szerkesztett a szabadságharc emlékére,

²⁵ **Pest Napló** 1918. január 13. 5. oldal

²⁶ Kritika 1978. 20. oldal

²⁷ **Magyar Színművészeti Lexikon Schöpflin Aladár (szerk.)** Magyar Színművészeti Lexikon 4. 157. oldal

²⁸ Békésmegyei Közlöny 1877. 94. szám

Szabó Endre vizitkártyája

melyben ismert írók és költők rövidebb hosszabb közleményeivel találkozunk. Vadnai Károly, Lévay József, Komócsy József, Rákosi Jenő, Radó Antal, Szabó Endre, Ábrányi Emil, Szabolcska Mihály, Erődi Dániel, Kozma Andor, Endrődi Sándor, Gáspár Imre, Bartók Lajos, Herczeg Mihály, Hiador, Gömör Frigyes, stb. írtak verset és prózát.²⁹

1906 októberében a pestvidéki **esküdtbírák** sorsolására került sor. Október hónapban Szabó Endre, a híradás szerint rákoskeresztúri író is elnyerte ezt a tiszteletet, amely már előjele volt rákosligeti községi bírónak választásának is.³⁰

1907. július 1. **Rákosligeten község első bírájának** (mai értelemben polgármestere) választották.

²⁹ Vasárnapi Ujság – 1892. 9. szám.

³⁰ Az Ujság 1906. október 1. 7. oldal

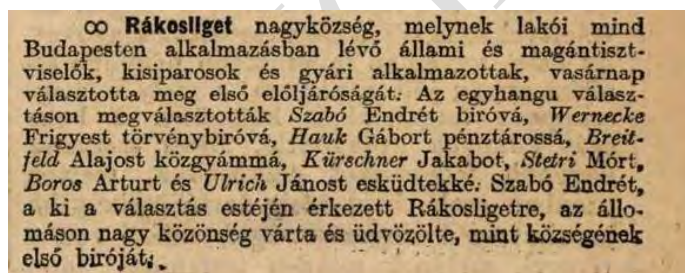
Rákosliget

A bírói tisztet 1907. július 1. - 1910. január 15. között töltötte be.

Bényi László festőművész rajza 1909.

1907. június 23. vasárnap. Az első bíróválasztás napja Rákosligeten.

Forrás: Az Ujság 1907. június 24.

Kényszerűségből került ide, mikor a Néplap főszerkesztői állásából elbocsájtották. Erről az időszakról Kadosa Marcell így emlékezik:

„És ekkor nyomorba jutott. Szerencsétlenségére nem is a fővárosban lakott, hanem Rákosligeten, ahonnan jövedelem hiányában nem győzte és nem is kívánta a bejárást. Húsz évvel előbb költözött ki, mert be hagyta magát csapni Juvenalistól, akinek ő fordította le gyönyörű versét arról, hogy milyen nagy öröm és boldogság kiköltözni a bűnös és kapzsi Rómából, ahol a szemétből is pénzt csinálnak, ki a falusi csöndbe, magányba, tisztaságba. A nagy gyermek készpénznek vette a beatus ille, ui procul negotiis magasztos accordjait, amelyben Maecanas kegyeltje Horatius énekelte meg az ajándékba kapott falusi jószágokon élvezett gyönyörűségeit. De a rákosligeti unalmas szegénység nem hasonlított a tivolii idillhez és a főváros zajából pihenni és a természettel érintkezésből új alkotóerőt gyűjteni visszavonuló Horatius magánya nem hasonlított.

Úgy-úgy csont cimbora, mire te értünk jössz,
Hányszor meghalunk mi, hányszor elveszünk!

Mire te a kaszát ránk emeled, ah, már
Nincs minek meghalni, halott mindenünk.

Nem is kaszát adnék én a te kezédbe,
Te rémnnek kiáltott, de jámbor halál,
Nem kaszát, de seprőt, hogy bennünket végül,
Mint szokás a rongyot, összekotranál.³¹

Rákosliget társadalmi életében, egészen 1921.ben történt elköltözéséig, meghatározó szerepet játszott hol kisebb, hol nagyobb mértékben. Bírói státuszát egészen 1910 októberéig megtartotta. Ezzel párhuzamosan már a kezdetektől fogva, folyamatosan egészen 1911-ig a képviselő-testület tagja volt virilis jogon. Ekkor egy rövid szünet következett, majd 1915-ben, végül 1918- 1920 között ugyanezen az alapon képviselőként újra részt vesz a község vezető testületének munkájában.

Lakása a VII. utca 19. szám alatt volt, amely ma a 22. számot viseli.

70. születésnapját is Rákosligeten ünnepelte meg. A Népszava 1919. június 6-i számában számol be erről az eseményről.

Szabó Endre ünneplése. Szabó Endre elvtársunk, jeles orosz fordító és író tiszteletére hetvenedik születésnapja alkalmából rákosligeti elvtársaink nagyon szép ünnepélyt rendeztek. Világító lampionokkal, zenészó mellett vonultak Szabó elvtárs lakásához (szerk. megj.:VII. uca 19.³²)és ott a dalárda szerenádott adott. Ezután Rédey Imre és Kunér Kálmán elvtársak lelkes beszédben ünnepelték a 70 éves író. Szabó Endre meghatottan köszönte meg a rákosligeti proletárság ovációját.³³

Másnap kiegészítésként közölték, hogy Kürschner Jakab is beszédet mondott ez alkalomból, amelyben ékes szavakkal méltatta az ünnepelt író nagy értékű munkásságát. Kürschner már az első 1907-es képviselő-testületnek, is mint választott képviselő tagja volt, tehát elég régi volt az ismeretségük ahhoz,

³¹ Nyugat. 1924. 5. szám

³² Levéltári jelzet: HU BFL - VII.176.a - 1902 – 0819; Adatbázis: Közjegyzői okiratok; Levéltári irategyüttes: VII.176.a - Budapest Főváros Levéltára. A jogszolgáltatás területi szervei. Stamberger Ferenc közjegyző iratai. Okiratok; Ügytípus: aláírás hitelesítése címpéldányon; Évszám: 1902; Ügyszám: 0819; Résztvevők: Szabó Endre lapszerkesztő, Lakhely: Rákoskeresztúr Munkásotthon VII. u. 19.

³³ Népszava 1919. június 6. és 1919. június 7. mindkettőben a 6. oldal

hogy ő is méltassa Szabó Endrét.

Érdekes a beszámoló hangvétele, hiszen Szabó nem volt tagja a szociáldemokrata pártnak, de mint a baloldallal szimpatizálót tartották számon. Szabó ünneplése inkább Rákosliget település híres és megbecsült tagjának szólt. Hogy mégis pont a Népszava emlékezett meg az íróról, annak az is oka lehetett, hogy Magyarország ezekben az években élte át a Tanácsköztársaság viharát, amely ugyan a baloldaliság szélsőséges példáját mutatta meg a társadalomnak. Szélsőség volt az eszme, de mégis hatott, hiszen a háború okozta kiéleződő társadalmi ellentétek, a szociális feszültségek megoldatlanságára radikális választ adtak, ami a munkásság számára is lehetőségként csillant meg. A kommunista párt pedig igyekezett minél szélesebb tömeget megnyerni maga számára. E célra a szociáldemokraták tűntek a legalkalmasabbnak, akik ekkor már a munkásság nagy tömegét képviselték. Ennek a tömegek megszerzésére irányuló tevékenységnek is lehetett Szabó születésnapjának ilyenén megünneplése is.

Jókai és Szabó Endre barátsága, kenyértörése. Az Üstökös

Az Üstökös szerkesztője majd laptulajdonosa

Azt, hogy Szabó valójában milyen politikai változásokon ment keresztül, talán az Üstökös tulajdonosaként kifejtett tevékenysége mutatja meg.

A Petőfi Társaság első elnöke Jókai Mór volt, Szabó pedig a kezdetektől tagja a társaságnak, ennek révén szoros barátság alakult ki közöttük, amelyet némelykor azonban felhők árnyékoltak be oly annyira, hogy szakítás lett a vége.

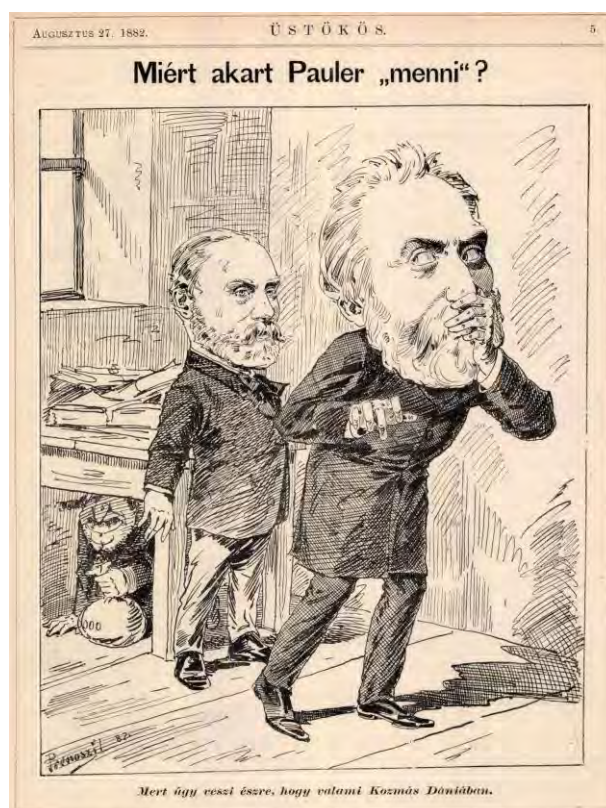
Névleg ugyan Jókai szerkesztette „Az Üstökös” humorisztikus lapot, gyakorlatilag azonban 1877-től a munkát döntően Szabó Endre végezte, amikortól is megbízást kapott erre a tulajdonos írótól. 1880-tól Jókai a tulajdonjogot is átadta korábbi szerkesztőjének. (Szerkesztő és kiadótulajdonos: Szabó Endre, VIII. József-körút 44. Kiadóhivatal: V, Kálmán-u. 2. Telefon 35—31 lett).³⁴

1880-ig kormánypárti, azzal abszolút lojális lap volt, központi kérdésnek a magyarságot-magyarosodást tekintette, nacionalista liberális alapon állt. Szabó Endre idejében baloldali ellenzéki magatartást öltött, pusztán az uralkodó iránt maradt lojális, harcos antikapitalista-antiszemita élclap lett, értékmérő kategóriái a magyarság, a dzsentrí réteg megmentése és szolgálata, valamint a nemzeti függetlenség voltak. 1886-tól teljesen szakított a politizálással, és csakis a szépirodalmi humor lapja kívánt lenni. 1889-re azonban ismét

³⁴ Budapesti Czim- és Lakásjegyzék, 1905-1906 (17. évfolyam) 4. rész - Egyesületek és körök XXII. Társas egyesületek

politikai élclap lett, 1886-ot megelőző időszakát folytatta, egyedül a dzsentrivédő magatartást váltotta fel a polgárosodás szolgálata.³⁵ 1880. január 11-én Jókai bejelentette, hogy a felelős szerkesztést átadja Szabó Endrének, s ekkor ismerte el, hogy már „régebben több éven keresztül” Szabó önállóan szerkesztette a lapot. Miután Szabó megvette a lapot, határozott ellenzékiiséget, de vele együtt antiszemitizmust is kezdett hirdetni. A lap népszerűsége a dzsentr ellenzéki körökben ekkor ugrásszerűen megnőtt. Kisvártatva botrányos körülmények között szakított Jókai és Szabó.

1882 augusztusában Kozma Sándor főügyészt – a tiszacszlári per vezetőjét – karikatúrában megrágalmazta az Üstökös azzal, hogy a zsidók lepénzelték.

A karikatúra az Üstökösből Az Üstökös 1882. augusztus 8-i számában megjelent antiszemita gúnyrajz Kozma Sándorról.

Kozma ekkor felkérte a Magyar Hírlapírók Egyesületét, hogy sajtóper folytasson Szabó ellen. A „választott bíróság” egyhangúan elítélte Szabót, akit Jókai közben a Nemzetben publikált cikkében megtámadott; szemére vetve, hogy az Üstökös hangnemének eltorzulására már többször felhívta a figyelmét.

Szabó a lap 1882. szeptember 10-i lapszámában ezekkel a szavakkal búcsúzik Jókai barátságától:

„Mielőtt földhöz vágnám ezt a nyomorult tollat, melyet saját reputációm (elismertség, hírnév, tekintély; köztisztelet, megbecsülés. - Szerk.) megvédése érdekében ön ellen kellett tintába mártanom, szólok az „Üstökös” „Zsidóországnak” Brodjával illetéknépen : „Mindenben kell rebachnak (haszon-szerk.) lenni.” Nekem is megvan nehéz áron szerzett rebachom :

³⁵

Szabolcsi Miklós (szerk.): A magyar sajtó története II/2. 1867-1892 - (Budapest, 1985)

1, hogy egy tapasztalással, egy emberismerettel életem gazdagabb – bár szívem szegényebb;

2, hogy miután ön kiexequalta tőlem ön iránt tartozó adósságomnak, szeretetteljes ragaszkodásomnak utolsó grislijét (morzsáját – szerk.) is, nem tartozom már önnek semmivel, nem tartozom többé hátamat tartani, a mint eddig annyiszor tettem, — midőn ön ellen az elkeseredés, a gyűlölség haragos nyilait pattogtatják; Hanem azért vagyok Jókai Mórnak, az Írónak

tisztelője

Szabó Endre”

A választott bíróság ekként rendelkezett:

„Kozma Sándor kir. főügyész úr f. évi szeptember hó elsején kelt panaszlevelében a Magyar Hírlapírók Egyesületéhez azon kéressel fordult, hogy ez a róla az Üstökös című élcslap f. évi augusztus 27-ki számában megjelent torzképben foglalt sértésért a lap felelős szerkesztője Szabó Endre úr ellen, neki elégtételt szolgáltatasson. A torzképen egy hivatalos aktákkal borított asztal alá bújt zsidó pénz-zacskót tart, előtte áll Kozma Sándor főügyész úr alakja s kezét hátrafelé tartja, Pauler m. k. igazságügyminiszter úr alakja pedig tőle elfordul, s kezével orrát befogja; a kép felette szavak állanak: Miért akar Pauler menni?“, a kép alatt pedig e szavak következők: Mert úgy veszi észre, hogy valami K o z m á s Dániában.“

A panaszlevél ügyében a Hírlapírói Egyesület, igazgató bizottsága ülést tartván, annak helyt adott s az alapszabályok 17.-ik szakasza értelmében választott bíróság lévén kiküldendő, abban a két fél részéről Tóth Lőrincz, Gyulai Pál, Győry Vilmos, b. Kaas Ivor, Törzs Kálmán es Visi Imre urak jelöltettek ki. A bíróság Tóth Lőrincz úr elnökle alatt megalakulván, az illető okiratok felolvasása, mindkét félnek meghallgatása s a tárgynak megvitatása után egyhangúlag a kivetkező ítéletet hozta;

Tekintve, hogy Kozma Sándor főügyész úr egy hosszú közpályán a nyilvánosság előtt lefolyt életében soha okot arra nem szolgáltatott, hogy őt bárki megvesztegethetőséggel a legtávolabbról meg csak gyanúsíthassa is;

tekintve, hogy hivatalos állásánál fogva egy ily nemű gyanúsítás rá nézve a legsúlyosabb becsületsértést tartalmazza, tekintve, hogy az „Üstökös“ rajza olyan, hogy a közönség azt másként nem értelmezheti, minthogy Kozma Sándor urat, mint főügyészt, megvesztegették, avagy ellene megvesztegetési kísérletet kivettek el s ő ezt eltakarta, amely sértés a személyére való félreérthetetlen célzás által meg élesebbé vált;

tekintve, hogy az Üstökös szerkesztője Szabó Endre úr, a sértési szándékot tagadta ugyan, de a tárgyai (tárgyalt) tényálladékokot megczáfolni képes nem volt, bár némi mentségül hozható fel azon sajnos körülmény, hogy kivált az élcslapokban divattá vált a becsületnek könnyelmű megtámadása : a választott bíróság kimondja, hogy Szabó Endre úr Kozma Sándor főügyész urat oly méltatlan gyanúsítással illette, melyet a bíróság határozottan kárhóztat és teljesen alaptalannak nyilvánít.

Ezen ítélet meghozatván a hírlapokban köztudomásra hozatik, s tartozik Szabó Endre úr azt az „Üstökös“ legközelebbi számában az. alapszabályok 19. szakaszának tere alatt lenyomatni.

Budapest, 1882, szept. 4-en. Tóth Lőrincz elnök. Gyulai Pál, Győry Vilmos, Br. Kass Ivor, Törzs Kálmán, Visi Imre, a választott bíróság tagjai, Hindy Árpád a bíróság jegyzője.”

Szabó az Üstökös tulajdonosa a lap karakteréből eredően, folyamatosan kritikáknak, támadásoknak volt kitéve, melyet igyekezett házárosan állni. 1883-ban egy olvasói levél mutatja a legjobban be azt, hogy miként formált véleményt a kor embere.

Horváth Jenő – (bizonyosan Herschkovics Jankel) Szegedről küldte az alábbi verset.

Szabó Endre, Komisz Szabó,
Istóczynak kis kutyája.
Orosz rubel subventio,
Oroszország a hazája;
200 rubel havonkénti
Subventioban részesül,
Csizmatalpú bőrét félti
Ugatni azért kény szerül.

Hoszter Fülöp, Berecz, Spanga
Becsületes, egytől egyig —
Szabó Endre, Komisz Szabó
Gazember egész végig.

Hanem, majd jön Ítélet nap
Orosz rubel többet nem kap
Szabó Endre, Komisz Szabó,
Várja – Kozárek és a – bitó.

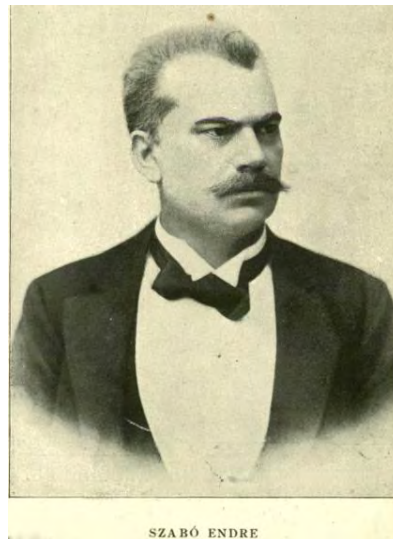
Horváth Jenő'

Az 1885 utáni két évben Szabó megpróbálta megvalósítani a tisztán irodalmi jellegű humoros lapot. Mikszáth, Rákosi Viktor, Tolnai Lajos és később Jókai egy-egy írásán kívül néhány sikeres szerző írásai jelentették meg

1888-tól már csak Szabó Endre folytatásos regényei (A szusz, Sírva vigadók), a következő évben egy Dosztojevszkij-elbeszélés jelent meg a lapban.

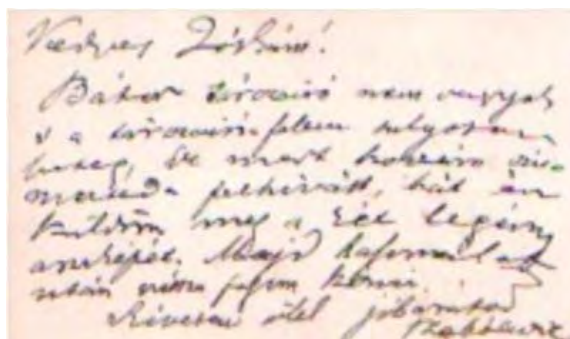
1.

2.

1. Szabó Endre Linek Lajos rajza és 2.

Forrás: https://debmedia.hu/kultura/165_eve_szuletetett_szabo_endre_iro/

Hevesi József szerkesztőnek írott üzenete.

Egy Üstökös reklám a Pesti Napló 1903. december 6-ai számában:

(Üstökös.) A legrégibb és legmulatságosabb magyar élclap e heti száma is azzal az elmés és változatos tartalommal jelent meg, amely ezt a lapot a Jókai Mór és Szabó Endre szerkesztésében mindenkor jellemezte. Amennyi vidámság, csillogó kép és derűs olvasmány egy lap hasábjain elfér, mind megtaláljuk ebben a kedves és népszerű élclapban. Gazdag tartalmából kiemeljük a Szabó Endre jeles tollára valló vezérverset, amelyet »Az ifjúság« címen a »nem«-es huszonhét függetlenségéről írt. Baromffy Batimér ezúttal is a politikai helyzetről nyilatkozik kacagtató módon, és a többi szöveg javarésze is az aktuális politikai kérdéseket tárgyalja, hol képpel, hol kép nélkül, de mindig finom esprit-vel, menten a pártpolitikai elfogultságoktól. Ilyenek a következő apró közlemények: »Mulass magyar«, »Technikai obstrukció«, »A forró fazék« (képpel), »Békétárgyalás«, »Megszorult cigányok« (képpel), stb. Viszont, akik a napi vonatkozásoktól távolabb eső jó viccek barátai, azok számára ott van ezúttal is a kedvelt Vigéc Jákó üzleti referádaival és ott van a jobbnál-jobb sistergő élcek hosszú sora. Őszintén és melegen ajánlhatjuk tehát a magyar humor minden igazi barátjának, ezt a remek és ötletes hetilapot, amely negyedévre négy koronáért rendelhető meg az »Üstökös« kiadóhivatalában (Kálmán-u. 2.)

1905-ben aztán Szabó is megvált a laptól. A kiadói jogot Szabó Endrétől az »Üstökös Hírlapkiadó-Vállalat« szerezte meg, „melynek kezében – mint azt a legutóbbi számok tanúsítják – az »Üstökös« valósággal újjászületett. A szerkesztői állást továbbra is dr. Szalay S. József, az, ismert humorista tölti be s a vállalat élén Schuller József áll, rajzolói közt pedig ott látjuk Jeney Pál, Gáspár stb. nevét.”³⁶

Szabó ezekkel a sorokkal búcsúzott olvasóitól:

Ah ! jenek vissza jó Muzsám:
Euteipe, Polvmnia,
Vateseteknek nem kell immár
Vásottan bolondoznia;
Jertek, adjátok vissza lantom,
Teljen már bennem kedvetek
S »Üstökös« és jó olvasóim,
Itt immár Isten veletek.³⁷

Neve azonban – habár lemondott a szerkesztésről – továbbra is ott marad az »Üstökös« címlapján, főszerkesztői címmel. Helyébe dr. Szalay József, az eddigi segédszerkesztő lép, mint felelős szerkesztő.

³⁶ Pesti Napló 1905. december 3. 20. oldal.

³⁷ Pesti Napló 1905. január 1. 1. szám 15. oldal

Barátsága Mikszáth-tal

Mikszáth Kálmánnal a barátsága szintén a Petőfi Társasághoz kötődik. Ez a barátság öltött verses formát 1893-ban a Vasárnapi Ujság hasábjain, amit Mikszáthhoz írott névnapjára.³⁸

MIKSZÁTH KÁLMÁNHOZ.

—• N e v e n a p j á n, 1893. okt. 13. —

³⁸ Vasárnapi Ujság 1893. 43. szám 718-719. oldal

Én ugyan verset alkalomra

Nem igen szoktam önteni,
Lévén piacra menni lomha,
Nem úgy, mint sok rúgott zseni.
De a te alkalmadra, Kálmán,
Egy-két rím nélkül meg nem állnám,
Ha addig élnék is; – te nem
Adsz érte majd ordót nekem.

A miért én most dalba kezdek,
Az drága, kedves énnemem,
S tán dalom mind homályba veszhet,
De nem ez az egy énekem,
Mert a mi ennek lobbanást ad,
Közös többünkkel: a barátság,
S ez ma oly ritka, naiv ügy, – és
Méltán kelthet nagy feltűnést.

Biz' elmaradt e részt a kortul
Ez a baráti kis sereg,
Hogy új csapásra most se fordúl,
Mindég a régin ténfereg,
Mindég marad csak ideális,
És szárnyat ölt, ha gyalog jár is,
S nem tartja, hogy időt veszít,
Ha lelkesül, ölelkezik.

Hogy így van ez, kedves palóczom,
Ebben nagy a te érdemed;
De hogy ma így beléd fogódzom.
Oka nem csak név-ünneped;
Elmúlt idők emléke is készít,
Mikor nem volt így, s szólva diszkrét,
Ha sok: két-három társ akadt,
Ülvén olaj-lámpák alatt.

Rákosligei házában is megfordult Mikszáth, mivel felesége Szabóné Nogáll Janka kitűnő gazdasszony hírében állt. Disznótoros vacsoráin Mikszáth is szívesen részt vett íróbarátaival..³⁹

Mikszáth és Szabó levelezéséből Méreiné Juhász Margit egy eltévedt levélről szóló levélváltást tett közzé az író levelezéséből, amely Szabóné Szentpáli Jankának szóló Mikszáth levél kalandjáról számol be.⁴⁰

Mikszáth humorát több írásában is megörökítette. 1908-ban történt az alábbi eset:

Kacs Kovics Géza képviselő, aki képviselő, társaival azt a nagy dunai kirándulást rendezte, a minap meghívta ebédre *Endrődi* Sándort, *Szabó* Endrét és *Mikszáth* Kálmánt. Csütörtöki napra szólott a meghívás, megígérték mind a hárman, hogy megjelennek, Mikszáthot még külön meg is eskette

Említsem-é eszedbe hozva
Vörös borával Tóth Edét ?
Akkor iájott a »Falu rossza«
Babérait gyűjtötte ép' . . .
Nem szólt sokat, többet pipála
S új darabokat kombinálva,
Fensőbbiséggel pillanta ránk,
A kik félig kezdők valánk.

Hát a merész dalú poéta,
Nagy vállú, érdes Darmay ?
Összekoczkodtunk véle néha,
De tudtunk rá se hajtani;
Adomáid- s derűs szavadra
Az apprelenzió szaladva
Hagyott el minket mindig ott,
S a társaság — ha volt: ivott.

Azóta nőtt a társaságod,
Jöttek nagy és kis emberek,
S hogy felértél magasra, már ott
Tömjént is gyűjtöttak neked.
Hanem te csak mienk maradtál,
Nem szédít drága bor s arany tál,
Vagy – s ezt szép megjegyezni ám —
Prímás ugyan, de hát «czigány»

Nagyot nőttél te már azóta,
Babér díszíti a fejed,
Zsákját Fortuna is megódta
S ba nem csordul is, hát csepeg.
Nagyot nőttél – másnak, de nekem
Ma is csak az vagy, a ki régen,
Mert én rég is – 'sz tudod magad —
Csak ilyennek tartottalak.

³⁹ **Méreiné Juhász Margit (szerk.):** Mikszáth Kálmán levelezése 2. 1884-1908. Mikszáth Kálmán összes művei. Levelezés 25. (Budapest, 1961) 276. oldal

⁴⁰ **Méreiné Juhász Margit (szerk.)** Mikszáth Kálmán levelezése 2. 1884-1908 - Mikszáth Kálmán összes művei. Levelezés 25. (Budapest, 1961) Levelek 307.

Kacskovics, hogy okvetlen eljön az ebédre.

Csütörtökön délbén, a képviselőházban mégis csak azt gondolták, hogy jó lesz Mikszáthért kocsin elmenni, mert hátha elfelejtette a terminust. El is ment érte a házigazdával Szabó Endre.

Igen ám, de közben Endrődi is nyugtalankodott és telefonon felhívta Mikszáthot és tudatta vele, hogy készüljön, mert már útban van a lakása- felé a deputáció.

Kacskovics és Szabó megérkeztek Mikszáthhoz, aki nagy szeretettel fogadta látogatóit, szilvóriummal, dió-pálinkával meg szivarral kínálta meg őket,- de mikor aztán az ebédre kezdtek a vendégei beszélni, a nagy író ezer bocsánatkérés között jelentette ki, hogy hiszen telefonozott neki az imént az ebéd ügyében Endrődi Sándor is, de ő mégsem jöhet az ebédre, mert hirtelen megérkezett az öccse, akit öt év óta nem látott. Magával hozta a kis leánykáját is, itt vannak vendégségben nála: hát ezeket már csak mégsem hagyhatja itt. Nagyobb hitelesség kedvéért be is mutatta a vendégeinek az öccsét meg annak kis leányát.

A látogatók – mit tehettek egyebet? – Hosszú orral és még hosszabb szivarokkal távoztak Mikszáth vendégszerető hajlékából.

– Ejnye, ejnye – sopánkodott aztán a kocsimban Kacskovics – roppant sajnálom, hogy Mikszáth nem jön el. Pedig már úgy számítottam rá hogy valami kedves mókázást fog véghez vinni.

– Ha csak ez a bajod,— vigasztalta Szabó- Endre – hát akkor légy nyugodt a kedves mókázást már véghez is vitte. Nincs neki semmiféle öccse ezen a világon... Endrőditől megtudta telefonon, hogy rátörünk és vinni akarjuk magunkkal, hirtelen előkerítette hát valahonnan a szomszéd jó ismerősök közül azt az urat és azt a kis leányt és bemutatta nekünk, mint a fivérét és a kis leányát ... Nem akaródzik a palócnak ebben a borzasztó hőségben kimozdulni az ő hűvös lakásából, hát így csapott be minket... Hát ez csak elég kedves mókás? Mi?

Kacskovics jóízűen kacagott és rendkívül tetszett neki, hogy ő vele Mikszáth ilyen fortélyos mókát követett el. Az éhnednél elmondta persze a históriát Endrődinek is, másnap meg fünek-fának a képviselőházban, de ő maga csak e sorok útján fogja megtudni, hogy az egész történetet az ál öccsről ott a kocsimban Szabó Endre találta ki...⁴¹

Utolsó évei

1921 –ben egy a Nyugatban megjelent verse (Elhagyatottság, 1921), melyben elpanaszolta magányát, számkivettségét, elfelejtettségét, ami arra bírta barátait, köztük Kadosa Marcellt, hogy eladassák vele rákosligeti házát és újra Pestre költöztették. Hetven évesen költözött feleségével egy Damjanich utcai panzióba.⁴² A későbbi Kossuth –díjas Kárpáti Aurél ezekben az időkben szinte naponta találkozott vele. Bozontos szemöldökű, ősz bajuszú, dörmögő hangú, de tiszta gyermektekintetű öregúrnak írta le, akinek öles termetén ráncokba omlott a bő ruha, tartása azonban még akkor is egyenes, katonásan kemény volt. Fején fekete selyemsipka, szájában az elmaradhatatlan pipa. Füstölt és dohogott. Morcosan kritizálta a megváltozott viszonyokat, elnehezedett léptekkel sétálva fel és alá a tágas szobában.

1924-ben, halála évében készült még vele egy utolsó interjú. Nyilatkozatában, melyet szintén Kárpátinak adott így beszélt a már ágyhoz kötött Szabó Endre: „Végre elkészült – sóhajtott elégedetten (a teljes Dosztojevszkij fordítás. – szerk. megj.). Már csak az utolsó ív van hátra. Rövidesen meg lesznek

⁴¹ Pesti Napló 1908. június 10. 139. szám 10 -11. oldalak

⁴² Budapesti Czim- és Lakásjegyzék, 1922-1923 (28. évfolyam) 1. rész Gyárosok, iparosok és kereskedők címjegyzéke 968. oldal. „Szappanyos-penzió, VH, Damjanich utca 28/6. Tel. Józs. 52—37.”

azzal is ...⁴³

Az utolsó ív azonban lefordíthatlan maradt. Szabó Endre kezéből kiesett a toll, mielőtt pontot tehetett volna élete legszebb, legnagyobb munkájának végére. A magyar Dosztojevszkij befejező oldalait már másra hagyta a hetvenöt éves öregúr...⁴⁴

Halálhíre bejárta korabeli sajtót. Szinte minden napilap közölte a hírt.

⁴³ **Pesti Napló** 1924. január 11. Kárpát Aurél tudósítása. L.d. A Függelékben a teljes interjút.

⁴⁴ Dr. Wünscher Frigyes szerk. A Sajtó Könyvtára 13. szám, 1932. **Kárpáti Aurél**: Szabó Endre 73. oldal

Szabó Endre halála

Dosztojevszkij magyar tolmácsolója, Szabó Endre, a kiváló műfordító, költő és író, *hétfőn délután meghalt* a Szent István-kórházban, ahova két nappal előbb mentőkocsin szállították Damjanich uca 28/b. alatt lévő lakásáról. A hetvanötéves öregurat előrehaladott stádiumban lévő érelmeszesedés ölte meg, amelynek bántalmait már hetek óta ágyhoz kötötték.

Halálával súlyos csapás érte a magyar irodalmat, amelynek Szabó Endre egyik legrégebbi és legkiválóbb munkása volt, nemcsak mint a nagy orosz elbeszélők hívatott áttüztetője, hanem mint eredeti regények, novellák és költemények szerzője is. Néhány hete, amikor betegsége idején felkereste a *Pesti Napló* munkatársa, még fiatalos frissességgel beszélt jövődö terveiről, az évtizedekig tartó Dosztojevszkij-fordításról, — amelyből mindössze másfél ív volt még hátra — kéziratban levő versesregényéről s egy szatirikus nagy regényéről. Ezek most már mind egy fehérhajú halott irodalmi hagyatékát teszik. Hosszú téli éjszakákon, a félig ertyőzött lámpa rózsaszín fénye mellett, reménytelenül, vívódva csatázott penzióbeli kis szobája csendjében a láthatatlan rémrel, fojtott hangon tiltakozva az elmúlás ellen: Halál, nem, nem megyek még! Tizenkét stáción már végighajszoltál, de őt még hátra van. Azt még meg kell tennem... Mintha Dosztojevszkij vízióinak árnyai lengték volna körül életének utolsó óráiban. Az ő Dosztojevszkijé, akinek szinte rabszolgahűséggel és szeretettel feláldozta munkás és tehetséges életét, csak hogy minden sorát megszólaltathassa magyarul.

Szabó Endre Nagytoronyán, Zemplén megyében született 1849. június 3-án. Iskoláit Késmárkon és Sárospatakon végezte s itt ismerkedett meg Szemere Miklóssal, aki később elsőnők tört neki utat az irodalomban. Első kötete 1876-ban jelent meg *Költemények* címen, második verskötete 1879-ben. Költeményeinek legértékesebb gyűjteménye azonban a *Dalok*, amely 1892-ben hagyta el a sajtót. Mikor a *Petőfi Társaság* megalakult, az új irodalmi társaságnak Szabó Endre lett az első beválasztott tagja. Szoros barátság fűzte Jókaihoz, aki a dőváj gúny és igaz érzés szélsőségei közt csapongó költőre rábízta az *Ústökös* szerkesztését. Hosszú időn keresztül a múlt század végének ez a kedvelt élelappja teljesen lekötötte Szabó Endre irodalmi munkásságát. Majd regényeket kezdett írni s aztán újra visszatért Dosztojevszkij-fordításaihoz, amelyeknek legnagyobb részét már élete alkonyán készítette el. Fordításai nemcsak hűség, pontosság és megbízhatóság tekintetében kifogástalanok, hanem művészi szempontból, izes magyarság dolgában is mintaképei a tökéletes áttüztetésnek. 1880-ban vette nőül az akkoriban szintén rendkívül népszerű, kiváló írónőt, *Nogáll* Jankát, akivel boldog családi életet élt s aki önfeláldozó gondnal és szeretettel ápolta hosszas betegségében, egészen haláláig.

Szabó Endre állapota szombatn fordult válságosra, ekkor, kezelőorvosa tanácsára, beszállították a Szent István-kórházba, ahol *hétfőn délután fél tizenkettőkor meghalt*. Az elhunyt író holttestét a Kerepesi temetőben helyezik örök nyugalomra. Temetésére vonatkozóan azonban egyelőre közelebbi intézkedés még nem történt.

Szabó Endre utolsó éveiben állandóan felkereste verseivel lapunkat, úgyszintén *Az Estet* és *Magyarországot* is. Utolsó három költeményét nemrégiben kaptuk meg s ezekből egyet a *Magyarország* tegnapi száma közölt, egyet a *Pesti Napló* mai számában talál az olvasó, egyet pedig *Az Est* holnapi számában.

Pesti Napló 1924. február 5.

Utolsó lakhelyétől nem messze, a Fiumei úti temetőbe költöztött 1924. február 8-án.

Fiuk, László nem sokkal később 1926. május 16-án 40 évesen tragikus csónakbalesetben hunyt el a Dunán. „Szabó László 40 éves, nős bank főtisztviselő a Pesti Magyar Kereskedelmi Bank Rákóczi úti fiókjának főnök helyettese, a margitszigeti víztoronnyal egy magasságban a Duna közepén *felborult csónakjával s mielőtt bárki is segítségére siethetett volna, a hullámok elnyelték és eltemették*”.⁴⁵

1929-ben Somló Zoltán a Közzolgálati Alkalmazottak Telekértékesítő és Építő Szövetkezetének igazgatója húsz síremléket ajánlott fel miniszternek, aki a Magyar Hírlapírók Országos Nyugdíjintézete elnöke is volt, azzal a céllal, hogy a magyar író- és újságírók halottainak jeltelen sírjaira kerüljenek. Ekkor került többek között Tóth Árpád, Babits Mihály mellett Szabó Endre sírjára is síremlék

Pesti Napló 1929. október 31. 10. oldal

Az eredeti síremlék a II. világháború során megsérült. Helyreállítására nem került sor. Jelenleg egy gránit sírkő található a Fiumei úti temetőben.

⁴⁵ Az Est 1926. május 18. 8. oldal

Írói, költői, műfordítói munkássága

Érdemesnek tartom Szabó Endre irodalmi munkásságát külön fejezetben összefoglalni. Ez inkább csak összefoglaló felsorolás lesz, ízelítő, nem pedig elemzés.

A műfordító Szabó

A külföldi remekművek művészi fordíttatásának megszervezését és a fordítások kiadását a reformkorban az Akadémia, majd a Kisfaludy Társaság vállalta magára. A 19. század magyar műfordítás-irodalmának virágkora a század utolsó harmadára esett.

A különböző európai nyelvekről történő fordítás fellendült, hiszen nagy hiányt kellett pótolni. Az orosz irodalom fordításában is érezhető az elmaradás a hetvenes évek közepéig, aminek egyik oka az volt, hogy addig általában német közvetítéssel készültek a fordítások, és csak később léptek fel azok a műfordítók, akik az orosz nyelv megfelelő ismeretében láttak munkához: Csopey László, Timkó Iván, Szentkirályi Albert, Ambrozovics Dezső s főleg Szabó Endre. Valamennyien ellenzékiek, a polgári radikalizmus felé tájékozódnak, vagyis alkalmasak az orosz klasszikus irodalom demokratikus tartalmának megértésére és visszaadására.

A hetvenes évektől kezdve az orosz irodalom magyarországi népszerűsége – a „népnemzeti” irányzat ellenében is – tovább nő, de most már gyorsabb ütemben, mint korábban. 1888-ban megjelent a *Bűn és bűnhődés*, *Raszkolnyikov* címmel, Szabó Endre fordításában.

Csehov novelláit, főleg Szabó Endre fordításában, az 1890-ben meginduló *A Hét*⁴⁶ évfolyamai közlik. Az orosz irodalom megismertetésében nagy érdeme volt tehát Szabó Endrének, a költőnek, nemcsak regényfordításai, hanem antológiái révén is (*Orosz költők*, 1891; *Négy orosz költő*, 1900). Ő ismerteti meg először a magyar olvasóközönséggel a forradalmi demokratát, Nyekraszovot is.⁴⁷

Szabó Endrét a magyar irodalomtörténet nem a versei miatt tartja számon mind a mai napig. Alapvetően műfordításaival vált elismertté. Ő volt az első, aki igyekezett a XX. század első éveiben megismertetni a magyar olvasóközönséget az orosz irodalommal. Több esetben is eljutott Oroszországba. Az orosz kultúra világsodájának az érzelmes és szenvedélyes orosz költészet is része. „azt, ha jó, jónak nem tartani: kész neveltség.” – Szabó Endre

Állítása szerint Reviczky Gyula költő, aki szintén a Petőfi Társaság tagja volt, bolondította bele az orosz nyelvbe, „mert egyre példálózott előttem, hogy ő tud oroszul. Pedig nem is nagyon tudott. No, mondom, ide figyelj! Én egy év alatt úgy megtanulom, hogy nincs az a muzsik, aki észrevegye, hogy nem vagyok Moszkvából való. Abban az évben végigjártam Oroszországot. Észre sem vettek, hogy nem oda való vagyok.”

Reviczky⁴⁸ az, aki az orosz irodalmat is megismerteti, megszeretteti Szabóval. „Ettől kezdve eredetiből

⁴⁶ A Hét társadalmi, irodalmi és művészeti közlöny állandó munkatársai, többek közt Bródy Sándor, Herczeg Ferenc, Heltai Jenő, Ignótus, Jókai Mór, Malonyai Dezső, Mikszáth Kálmán, Pekár Gyula, Rákosi Viktor, Szabó Endre, Tolnai Lajos.

⁴⁷ **A magyar irodalom története 4.** (Budapest, 1978)

⁴⁸ A regény-fordítást (Dosztojevszkij: *Raszkolnyikov* [*Bűn és bűnhődés*]) követő évben megjelent kis füzetében Szabó Endre az orosz irodalommal való megismerkedését Reviczky Gyulával folytatott szenvedélyes vitái eredményének tekinti: „Denikve” : a vita annyira ment közöttünk, hogy én elhatároztam, hogy ahány orosz munka csak kapható francia vagy német fordításban, azt én most mind el fogom olvasni, hadd látom : igaza van-e Reviczkynek. De nem kellett sokáig olvasnom. Mert amint Dosztojevszkij *Holtak házáig* eljutottam, letettem a könyvet, fölugrottam, s mentem egyenesen egy könyvkereskedésbe egy orosz nyelvtant venni, mert eltökéltem, hogy nekem ezt a literatúrát eredeti nyelven kell olvasni. így jutottam az orosz nyelvhez.” (*Oroszországról*, 1889.) 1888-

ülteti át magyarra az orosz költők és próza-írók műveit, s élete jó részét fordítói tevékenységének szenteli. Kétszer jár Oroszországban, egyszer 1889-ben, egyszer pedig 1890-ben.

Részen személyes, részben levelező kapcsolatba lép több orosz íróval, legelőször Olga Mihajlova-Csjumina költőnővel, akinek orosz nyers-fordításokat küld Petőfi verseiből.”⁴⁹

Találkozása Tolsztojjal.

Tolsztojjal több alkalommal is próbált levelezés útján kapcsolatba kerülni, de az idős író ettől elzárkózott. Több alkalommal járt Oroszországban, egyik útja során azonban sikerült személyesen is találkozni vele.

Erről így számolt be barátjának, Mikszáth Kálmánnak az István Főherceg Szálloda István-szobájában történt találkozásuk alkalmával.

„— Szép, dombos vidék, megható, lágyvonalú tá Jaszna Poljana, ahol Tolsztoj lakik.

– Hogy találkoztál vele? Azt mondd!

– Lovaglásról tért éppen vissza. Reggelenként lovagol. Már vártak rá. Két tűzkárosult paraszt, három pereskedő Tulából és egy sápadt, sovány asszony. Tolsztoj ott, azonnal mindenkit kikérdezett. A tűzkárosultakat a titkárához küldte, a pereskedőktől átvette írásait, hogy tanulmányozza, az asszonynak azt mondta:» Ön nagyon feldúltnak látszik. Üljön le itt a nyírfák alatt, szedje össze gondolatait és beszéljessünk a bajáról, ha megpihent. «

– Nekem azt mondta Tolsztoj:

– »Ön jött a legmesszebről. Pihenjen meg nálam. – És ezzel a fogadószobájába vezetett. Nagy, öreg, sárga fakult karosszéke van... «

– Én elővettem az »Iljics Ivan halálát-«. Tolsztoj meglepődve belelapozott: »Ez hát az Ön fordítása! — szólt. – Kár, hogy nem ismerem a maguk nyelvét. De a napokban olvastam francia fordításban egy honfitársa művét: » Scènes hongroises ». Párizsi kiadás. Egy hölgy fordította. Igen, igen. Horn Elvira. Magyar származású. Az Ön írójuk Mig ... Mik ... igen... Hogy is?

– Mikszáth – javítottam ki. – A »Jó palócok « írója.

– Szóval az Ön írójuk nyilván úgy el a nép között, mint én. Soha sem felejttem el, milyen szépek a tájleírásai. A nők virágszerűen harmatosak. Am belülről nem mindig látom őket...”

Mikszáth elgondolkozva ült az asztalnál sokáig. Már Szabó Endre is elfutott, mert ment az utolsó vonatja Rákosligetre, ahol lakott. Az István-szoba kiürült, a vacsorázók elszéledtek.”⁵⁰

Szabót kéri fel a Pallas Nagylexikon orosz címszavainak a megírására. Lelkiismeretesség jelzik levelei is, melyben az akkor még élő orosz írókhoz fordul közvetlen információszerzés céljából.

Elsősorban életrajzi adataikat kéri, de érdeklődik azok iránt a munkáik iránt is, melyek abban az időben nem voltak elérhetőek Magyarországon. Így került levelezési kapcsolatba Csehovval is. Erről

ban már egy „Zsebbe való orosz nyelvtant” jelentetett meg és a bevezetőjében azzal ajánlja művét olvasói figyelmébe, hogy az orosz nyelv elsajátításával eredetiben olvashatják az orosz irodalom mestereit.

Rejtő István: Az orosz irodalom fogadtatása Magyarországon - Irodalomtörténeti füzetek 21. (Budapest, 1958)

⁴⁹ **D. Zöldhelyi Zsuzsa:** Magyarok levelei orosz írókhoz. Filológiai Közlöny – VI. évfolyam – 1960.1. szám 85 – 90.

⁵⁰ Méreiné Juhász Margit: Mikszáth Tolsztojról, Tolsztoj Mikszáthról. Ország-Világ 1960. november 30. 14. oldal

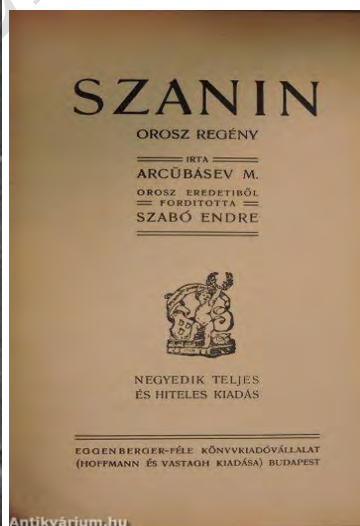
Korolenkóhoz írt levelében tesz említést: „*Talán érdekli, hogy van egy levelem Anton Csehovtól, amelyet még annak idején írt nekem. Akkoriban tőle is felvilágosításokat kértem életrajzával kapcsolatban, s ő válaszolt nekem.*”

Hasonló célból fordult Lejkinhez is. Nyikolaj Alekszandrovics Lejkin (1841 —1906) orosz humorista volt. „Oszkolki” című humoros folyóiratában egy ideig a fiatal Csehov is közreműködött.⁵¹

Füst Milán 1921-ben így írt a Nyugatban Szabó Endre műfordításairól: „Mégis szükségét érzem, hogy nyilvánosan vallomást tegyek valamiről. Nem tudok ugyan oroszul és mégis szívem-lelkem az orosz íróké s az orosz népé, melyet szeretni és csodálni ők tanítottak meg. Ez az irodalom az én szívem irodalma, s hogy ez lehetséges: azt itt most Szabó Endrének köszönöm meg! Az ő fordításait a magyar irodalom kincsei közé sorozom. Csak aki maga is kitűnő író, csak az tud így fordítani, mint ő. Aki így tud magyarul, aki így érzi az eredetinek legtitkosabb zengését s így tudja éreztetni, akinél munkáin sosem érzem, hogy fordítást olvasok, hanem minden munkájánál azt érzem, hogy eredeti, magyarul írott mű van a kezemben - az maga is kiváló művész! Sokat olvastam orosz írókat német fordításban, egyszer próbát tettem s egy angol fordítást olvastam el – s mindenkor az volt az érzésem: – nem tudjátok ti, kik az oroszok, mert nincs Szabó Endrétek! S azt is gondoltam mellé: lám a magyar úgy látszik, egyike azoknak a nyelveknek, amelyekre, ha művész a fordító, a legpompásabban lehet az orosz irodalmat áttenni! – s hogy e gondolatban nem anyanyelvem, vagy Szabó Endre iránti elfogultságom nyilvánult meg bizonyítja, hogy a lapos, sivár, lélektelen magyar fordításokból is megítélhettem, mi a Szabó Endre érdeme!”⁵²

Az Arcübasev fordítás, amely vihart kavart.

1909-ben jelent meg Arcübasev: Szanin regényének fordítása Eggenbergernél, amely nem kis botrányt kavart, még hatalmas per is kerekedett belőle. A Vasárnapi Ujság kritikája pedig kitörő örömmel fogadta a művet.

Forrás: moly.hu

antikvarium.hu

⁵¹ **Filológiai Közlöny** – VI. évfolyam – 1960.1. szám D. Zöldhelyi Zsuzsa Magyarok levelei orosz írókhoz 85 – 90. oldal

⁵² **Füst Milán: Nyugat**

„Annak a fordultnak a terméke ez a sajátságos könyv, a melyet az orosz–japán háború után kitört forradalmi mozgalmak elfojtása idézett elő a lelkekben. A szabadságért való küzdelem hiába való. célt érni nem lehet vele, minek tehát az önfeláldozás, az életnek s minden gyönyöreinek megvetése, a makacs szembenézés kötéllel, golyóval, Szibéria börtöneivel? Élvezni az életet, kiszűröcsölni minden gyönyörűségét, mohó ajakkal, szabadjára bocsátott érzékiséggel, nem törődve semmi egyébvel, – ez az a filozófia, a mely legújabbán elragadta ugyanazt az ifjúságot, a mely pár év előtt még politizált, forradalmat szított, merényleteket forralt, odaadta életét politikai eszményeiért. Az orosz diákok a legvadabb érzéki kicsapongásokra adták magukat, gimnazista fiúk és lányok, egyetemi hallgatók és hallgatónők levonják a szabad szerelem összes következt, klubokat alapítanak, a melyekben minden mérsékletet és szemérmert levetkőzve áldoznak a szerelem oltárán, valami veszett láz fogja el az egész ifjúságot a szerelmi gyönyörök mértéktelen kiélvezésére. S ezt az egész mozgalmat, a mely az oroszokat annyira megdöbbentette, a *Szanin* hatásának tulajdonítják.

Arcibasev tehát nem előidézője ennek a mozgalomnak, megvolt ez nélküle is, ő csak formába öntötte. Hogy ezzel a regény hatalmas propagálója lett az új erotikus mozgalomnak, a mely így irodalmi formát kapva, körülr csoportosult, az is bizonyosnak látszik. S ép ezért nem csoda, ha az orosz kormány, látva a *Szanin* első kiadásának óriási hatását, sietett a további kiadásokat elkobozni; ez teljesen érthető s a maga szempontjából igazolható is. Idegennek azonban, a ki nem orosz aggyal gondolkozik, szinte érthetetlen ennek a regénynek a hatása.

Filozófiai tartalmában nem látunk egyebet, mint az emberiségben mindig megvolt életvágynak – a mely a görög–római epikureizmust, a középkor erotikus járványait, az újabb filozófia egyes irányait szülte, – nem is nagyon új és frappáns fogalmazását.

Irodalmi szempontból a regény kétség-kívül nagyon érdekes, kiváló művész munkája. Mi nem is tudjuk másképp olvasni, mint irodalmi művet, mert más életföltételekből, más hagyományokból, másféle lelki alkatból valók vagyunk, mint az oroszok s ezért ránk nem is hathat annyira lelki és erkölcsi revelációképen (kinyilatkoztatás), mint rájuk. Nálunk aligha is csábíthat valakit a filozófiája követésére, mert nálunk az irodalom és az élet közt is szélesebb az űr.”⁵³

A könyv megjelenését követve a budapesti ügyészség hamarosan pert indított a kiadó és Szabó ellen. A bíróságon dr. Kenedi Géza látta el a védelmet.

„E regény kettős fővezéreszméje, ami körül az egész cselekmény csoportosul: egyfelől az Isten eszméjének tagadása, kapcsolatban az Isten kigúnyolásával és gyalázásával, másfelől a szabad szerelem eszméjének terjesztése, kapcsolatban a nemek természetes szeméremérzetének félredobásával, a házassági kötelékben való együttélés nevetségessé tételével és a nemi érintkezés teljes szabadságának bujálkodó szavak és kifejezések kíséretében buja jelenetek és képek leírása mellett való leplezetlen hirdetésével, annyira, hogy e részben még fivér és nővér közötti természetes köteléken is túl teszi magát e regény.”

Az esküdtbíróság a következő esküdtekből állt:

Vastagh Géza festőművész, Berger Viktor háztulajdonos, Bolgár Pál üvegkereskedő, Vass Béla kereskedő, Szentgyörgyi Miklós háztulajdonos, Obláth Lipót nagykereskedő, Madarász Gyula háztulajdonos, Kovald Emil háztulajdonos, Gregersen Endre dr. cégvezető, Bellatini Arthur pezsgőborgyáros, Édeskuthy Jenő fűszerkereskedő, Gubics János háztulajdonos rendes, Klein Vilmos papírkereskedő és Fischer Árpád irodafőnök pótesküdték.

A bíró kérdésére, hogy bűnösnek vallja-e magát? Nem-mel válaszolt Szabó.

Alaki vádként ismertette, hogy a fordítóként helyezték vád alá. Erre a következő választ adta: „Én a

⁵³ *Vasárnapi Újság* 1909 56. évfolyam 7. szám 139. oldal

felelősséget csak azért vállalom, hogy a regényt jól fordítottam. Megbízást kaptam a mű lefordítására. Arról felelek, hogy a könyvet jól lefordítottam. De én sem istenkáromlást, sem erkölcstelenséget nem követtem el és ilyesmi nincsen is abban a regényben.”

„Tudtam, hogy a könyvet az egész világon tetszéssel, tapssal fogadták, mégis kikötöttem a kiadónál, hogy mielőtt elvállalnám a fordítást, előbb elolvasom az eredetit. Mert én olvasatlanul még Shakespeare-t sem fordítom le. Mikor a fordítás végére jutottam, Eggenbergerék, a kiadók azt írták nekem, hogy miután meggyőződhettem, hogy a könyvben nincs pornográfia vagy istenkáromlás, engedjem meg, hogy a nevemet, mint fordítóét rányomhassák a könyvre. Így történt, hogy a prospektusokon Vigil álnévvel szerepeltem mint fordító és csak a regény borítékán jelent meg a nevem.”

„Én csak azért vagyok felelős, hogy jól lefordítottam-e a regényt. Hiszen ha Arcübaszcsnek e regény révén valami követelése volna, bizonyára nem tőlem, követelne, hanem az Eggenberger-cégtől, a mely különben ez ügyben annak idején helyt is akart állani az ügyészi váddal szemben, de hát a felelősséget az ügyesség én rám hárította. En pedig csak megbízásból fordító vagyok.”

A bíróság elnöke: „Igen, de a közszemérmet a törvény védi, a könyvnek a propagálása körül ön is közreműködött. Éppen ezért van ön vádolva.

- A törvény is disztigvál szerző és fordító között.
- Erről most ne beszéljünk. A vádirat szerint istenkáromlás, fajtalanság van a könyvben.
- Nem olvastam a vádiratot, megvallom, annyira nevetségesnek tartom a vádat.
- Ilyesmit ne tessék itt mondani.
- Tehát így fejezem ki magamat, hogy annyira igaztalannak tartom a vádat, hogy nem voltam képes a vádiratot végigolvasni.”

A bíró elrendelte a könyv felolvasását, amely áthúzódott a következő napra.

A vád súlyos büntetést kért a vádlottra vádbeszédében, míg Kenedi a következő szavakat intézte az esküdtekhez:

„Tiszteletreméltó esküdt urak! A midőn t. barátom és író társam, Szabó Endre fölmentése végett önökhöz fordulok, úgy érzem, sohasem volt könnyebb és kedvesebb feladatom. Könnyűnek érzem azért, mivel nem a merev jog betűinek lándzsahegyei merednek nekünk, hanem műveit polgártársaink élő igazságérzetéhez szólhatunk. Azokéhoz, akikkel együtt küzdünk az életben és a kik minden jogtudásnál mélyebben megérzik a mindnyájunkra nézve hasznos vagy szükséges igazságot. Kedves a feladat pedig azért, mivel a gondolat, az irodalom, a művészet szabadságát kell védelmezni; a legszebb, amiben a sors engem, mint jogászt, író és embert részesíthet.”

A továbbiakban ismertette az esküdtekkal azokat a tényeket, amely a könyv körül Európában, illetve Oroszországban történt. Az Írók Oroszországban nem üldözték, a könyvet azért kobozták el, mert a katonatiszteket gyalázta. Poroszországban 1909. június havában a regényt felmentették a zár és az üldözés alól, de még a klerikális Bajorországban is megszüntették az ellene emelt vádat. A müncheni bíróság tudós szakértők meghallgatása után kiváló becsű műnek ismerte fel és a vádat elutasította, még Bécsben is megszüntették a könyv elleni eljárást. A budapesti eljárást szégyenteljesnek tartotta, amit azzal támasztott alá, hogy az osztrák könyvesboltokban úgy reklámozták a könyvet, hogy *„In Ungarn und in Russland verboten !”* –Magyarországon és Oroszországban betiltották!”

Védőbeszéde további részei nem voltak mentesek az aktuálpolitikától sem, mivel a vádat politikai megvilágításba helyezte.

„Ezt a vádat, esküdt uraim, a reakciós érületű embereken kívül senki nem akarta. Sem a miniszter, sem a közvádó, sem a jogászvilág. Legkevésebb önök és a magyar irodalom. Mindenki fölháborodva beszélt és beszél róla.”

Példákat hoz a kor erkölcsével szembe menő színházi előadásokról, melyeket zavartalanul mutathatnak be és nem vonják per alá sem az írójukat, sem a színészeket, sem a színházak igazgatóit.

Kiemelte, hogy a magyar sajtó- törvény szerint a *fordítót* a *szerző* helyett feleletre vonni nem lehet.

Védőbeszéde végén Szabóról ejtett szót.

„A vádlott, a kit itt kettős vétség miatt fogházzal, szeretne sújtani a közvádó, a magyar irodalom feddettlen, tisztességben öszbe csavarodó alakja. Költő, a kinek 14 kötet becses költemény-gyűjteménye forog a nemzet kezén. Író, a ki régi jó emberünk, barátunk, a kit szeretünk és becsülünk. Tagja nagyra becsült nevével együtt a Petőfi-társaságnak, mely a nemzeti irodalom tisztességes hagyományai alapján a magyar nyelv és érzés magasabb kiművelése végett alakult.

Hogyan bírjam én azt elképzelni és hogyan akárki is ebben a teremben, hogy e kiváló író és költő tudva fordított volna le tilos és veszedelmes művet? ! És hogyan képzeljük el, hogy egy gyökerében hibás, erőszakolt vád alapján Szabó Endre, mint fogházra ítélt büntetett hagyja el ezt a termet? Hiszen ez egymaga is kétségbeejtő szimbóluma lenne a mi szégyenünknek és szellemi rabságunknak.

Mert ne feledjük el azt sem, hogy az irodalom, a művészet és a műveltség emberei e termen kívül is szívszorongva lesik a vád kimenetelét. És ha önök, hibás nyomokon eltévedve, a *bűnöst* mondanák ki, – a mi elképzelhetetlen – az önök szellemi életének szabad vezérei, papjai és dicső alakjai elméjén és szívéen egyszerre megcsördülne a láthatatlan bilincs. És egy démon repülne végig Magyarország hegyein és síkjain, egyre ezt kiáltozva:

Ti, a kiknek gondolataitok vannak, reszketek! Ti, a kik vidámak vagytok, legyetek szomorúak! Ti, a kik bátrak vagytok, legyetek gyávák! Ti, a kik szabadok vagytok, legyetek tányérnyalók!

Esküdt uraim! Ezt a démont önök nem ereszthetik rá a magyar nemzet szellemi életére. Az egyetlenre, a mi még a haza földjén szabad és egészséges.”

A perbeszéd befejezése után Szabó Endre költő, író, műfordító kapott szót. A teljesség kedvéért érdemes újra megidézni szavait.

Engem – úgymond – annyira megviselt ez a méltatlan pör, hogy nekem egészen mindegy, vajon felmentenek, avagy elítélnék. Sőt azt is kijelentem, hogy elítélés esetén még csak jogorvoslással sem élek. A felmentést tehát nem a saját, hanem a magyar irodalom jó hírneve érdekében kérem. Szeméremcsértés és istenkáromlás miatt emeltek vádat ellenem. Hát én – az ügyész logikáját követve – még megtoldom ezt a vádat eggyel. Ugyanis: a mily alapon ő szeméremcsértéssel és Istentelenséggel vádolja a Szanin korrajzot, ugyanoly alapon emberöléssel is meg kellett volna vádolnia, mert a könyvében nem kevesebb, mint négy embert öl meg a szerző. S ha Arcübásev., a könyv szerzője vétke abban, hogy a feslettségeket, bujálkodásokat leírja és istenkáromlást említ, éppen olyan vétke annak is, hogy négy ember halálát leírja, és ha az író az oka annak, hogy a korrajz hőse, Szanin, cinikus, semmi rendet, szokást és erkölcsöt nem tisztelő, Istentől elrugaszkodott nihilista, ha vétke az író abban, hogy munkájával feslettségre, istenkáromlásra csábít, akkor – ha van logika a világon – vétke annak is, hogy emberölésre izgat. Hiszen Jókai is sok istentelen, gonosz és erkölcstelen embert írt le. A mi gonosz, azt gonosznak, a mi erkölcstelen, azt erkölcstelennek kell leírni, mert különben a műnek nincs irodalmi értéke. Lehet, hogy a serdülő ifjúságra nézve ártalmas az ilyen könyv. De hát ártalmas annak a cigaretta és a bor is. Ezért még sem lehet a trafikot és a kocsmát becsukni. Az író nem gyermekeknek ír, a gyermeket a szülő és a tani tó tartsa vissza minden káros behatástól.

Neki tehát az volt a célja, – és ez nem büntetést érdemlő törekvés – hogy az olvasók előtt beigazolja, hogy milyen az a szláv erkölcs, hogy mivé tette a szláv erkölcsöt az orosz zsarnokság. Beszédét e szavakkal fejezte be:

— Ha az ügyész a vádnak visszavonására bárminő okból nem szánta el magát, akkor ez a feladat önökre vár, esküdt urak. Védjék meg szilárd elhatározással a gondolat szabadságát. Nem én értem, az én lelkiismeretem nyugodt, hanem a meghurcolt igazságért. Ha engem elítélnek, akkor Magyarországot, az ország becsületét ítélték el. E nem várt esetben engem megvigasztal az, hogy akasztottak már embereket – tévedésből.

Az esküdtek ezek után döntéshozatalra vonultak vissza és nem sokkal éjjel 11 óra után kihirdették döntésüket, mely alapján a közönség közmegnyugvására, egybehangzóan felmentették bíróságaink mind az istenkáromlás, mind a szemérem elleni vétség vádjá alól.⁵⁴ A lefoglalt példányokat feloldotta a foglalat alól

Az Ujság tudósítója beszámolója szerint „A tárgyalás berekesztése után a hallgatóság ovációban részesítette Kenedi Géza védőt és Szabó Endrét.”⁵⁵

Könyv alakban megjelent versfordításai az *Orosz költők*. (Műfordítások.) 1892-ben, majd 1900-ban *Négy orosz költő* címen jelentek meg.⁵⁶

A prózaíró

1911 – ben jelent meg „A tulipán” címen regénye. A cím utal arra, hogy a tulipán szimbóluma volt a nemzeti ellenállásnak; a nemzeti ellenállás pedig az író szerint tükröt tartott mindama maradiság elé, melyről kíváncsi, hogy elmúljon a nemzet életéből. A satirikus művében a régi bűnökről szól, melynek segítségével a jövőbe néz. Ostorozza a visszasságokat, a kerékkötő visszaéléseket.

A költő Szabó Endre

Költői munkásságának a XIX. század nyolcvanas éveitől a XX. század első évtizedére helyeződik. Mint más említettem korábban, diákévei alatt is verselt, de hazafias, a politikát sokszor ostorozó versei ezekben az években tették őt ismertté. Irodalomtörténeti szempontból elmondhatjuk, hogy Szabó Endre is kivette a részét a magyar líra megújításában, csatlakozva ezzel Vajda és Ady nevével fémjelzett irányhoz. Az ő munkásságát leginkább az ebben az időben megjelenő közéleti líra csoportjába lehet sorolni, amely azért átnyúlik több esetben is a szocialista lírába is. Számos szerelemes verset írt, de alapvetően a társadalmi kritikában nyilvánult meg. *A politikai versírásban a legnagyobbakkal versenyzett, mert elmésség, csípős gúny és jellemző erő dolgában kevesen múlták fölül. Hallatlanul mozgékony szellem volt, csupa elektromosság, csupa nyugalanság, rebellió, kesernyesség és agresszivitás. Körülötte állandóan tele volt az atmoszféra villamos feszültséggel, életének utolsó esztendeiben is.* – írta róla 1931-ben a Pesti Hírlap Naptára. Mindezt erős humor jellemzi. Szóvá teszi korának társadalmi problémáit, amelyet áthat királyellenessége, de a háborús években pacifizmusának is hangot ad verseiben.⁵⁷

1901 novemberében jelent meg Zápor címmel az 1890-1900 között keletkezett versek gyűjteménye.

⁵⁴ Finkey Ferenc: Új törvény a pornográfia büntetéséről. Budapesti Szemle 1929. 214. kötet 620. szám 4- 27. oldal

⁵⁵ Az Ujság 1909. november 27-28. számai

⁵⁶ Szabó Endre : *Négy orosz költő*. Budapest, 1900. A Franklin-társulat kiadása.

⁵⁷ A MAGYAR IRODALOM TÖRTÉNETE 1849-TŐL 1905-IG Szerkesztette Sőtér István Akadémiai Kiadó Budapest, 1965.

A Pesti Hírlap Naptára 1931.

Második, **Újabb költemények** címmel megjelent verseskötetét a Koszorú kritikus visszafogott, de biztató szavakkal fogadta. „Szabó Endre is – mint sok más kollégája – nyersen, pongyolán, fésületlenül állított be az irodalomba.” Az első kötetéhez képest fejlődést érzékelt. Ez pedig abban nyilvánult meg, hogy „első verseiben látható passzióval játszotta a vad génit, ki durvaságából erényt csinál s azt hiszi, hogy rendkívül eredeti dolgot művel, ha jobbra-balra fintor arcokat vág s poétikus cigánykereket hányva ront a múzsa szekere után. Ez az a bizonyos kor, melyben a költő »kamasz-éveit« éli. Roppant sokat hisz magáról, nem ismer se emberi, se isteni törvényt, a mámort hiszi lelkesedésnek s a részegséget inspirációnak, vad csikó módjára szökdel, és saját durvaságában gyönyörködik.” Ezzel szemben az új kötetben felfedezni véli a kamaszköltő felnőtté válását. „Szabó Endre második kötetében a megüledettségnek e stádiumát tapasztaljuk. Sokkal egyszerűbb már, több ízlése van, nem keresi az alkalmat, hogy durvaságával kitűnjék, nem csinál erényt abból, hogy pongyolán áll a közönség elé és nem dicsekszik azzal, hogy mosdani elfelejtett. Ha néha egy-egy trágár hangot ad, azt már nem szándékosan teszi, hanem leküzdhetetlen szenvedélyből.” Majd ezt követően végigelemzi a kötet verseit. A legkevésbé a *Vegyes* című rovat nyerte le tetszését. „A szatírához nincs elég csípőssége és maró fogása. –írja. A Fűzfapoétákról írt versét Petőfi utánzatnak tartja. A kritikus tetszését leginkább az *Apáca* és az *Írnok* című versek nyerték el.

Szerelmi verseit a **Csipkerózsáknak** ciklusban helyezte el Szabó a kötetében. Mély és hű érzés minden ábrándosság nélkül jellemzik ezeket a költeményeket. „Ha rajta kapja magát egy-egy érzélgős gondolon, tréfával siet elütni a dolgot s egyszerre vidámságot erőltet ábrázatára. A német »galgenhumor«-nak nevezi a léleknek ezt az állapotát. Szabó Endre legtöbb szerelmi költeménye a humornak e fajtát tünteti föl.”- gondolattal zárul a kritika.⁵⁸

⁵⁸ Koszorú. A Petőfi-Társaság havi közlönye 1. (1879) 378-380. oldal

Szabó Endre megjelent munkái

Műfordításai:

1. Arcübasev, Mihail Petrovics (1878-1927): Szanin. Budapest, 1909. Kiadó: Eggenberger, Nyomda: Szent-László Nyomda.
2. Csehov, Anton Pavlovics: A gonosztevő In: Anton Pavlovics Csehov: *Szakadéokban* (Válogatott elbeszélések), 23–27. oldal. Európa Könyvkiadó, Budapest, 1983. ISBN 963 07 2913 X.
3. Csehov, Anton Pavlovics: Vanyka In: Csehov *Elbeszélések* I. kötet. Új Magyar Könyvkiadó, Budapest, 1954. 170–173. oldal.
4. Csehov. *A párbaj*. 1896
5. Dosztojevszkij A félkegyelmű (1921. Szabó E.),
6. Dosztojevszkij Megalázottak és megszomorítottak, (1920. Szabó E.)
7. Dosztojevszkij, Fjodor Mihajlovics (1821-1881): A játékos naplója Budapest, 1900. Kiadó: Lampel Róbert.
8. Dosztojevszkij, Fjodor Mihajlovics (1821-1881): A kamasz; 1-2. kötet Budapest, 1932. Révai Kiadó
9. Dosztojevszkij, Fjodor Mihajlovics (1821-1881): A nagybácsi álma Budapest, 1911. Kiadó: Politzer.
10. Dosztojevszkij, Fjodor Mihajlovics (1821-1881): Az ördögösök 1908., Révai Kiadó.
11. Dosztojevszkij, Fjodor Mihajlovics (1821-1881): Bűn és bűnhődés Révai 1911. Budapest; Bp.-i Hírlap nyomda. Petőfi Irodalmi Múzeum leltári szám: B 21.907
12. Dosztojevszkij, Fjodor Mihajlovics (1821-1881): Emlékiratok a holtak házából Budapest, 1923.
13. Dosztojevszkij, Fjodor Mihajlovics (1821-1881): Fehér éjszakák és egyéb elbeszélések Budapest, 1929. Révai kiadó.
14. Dosztojevszkij, Fjodor Mihajlovics (1821-1881): Félkegyelmű 1 – 2 kötet Budapest 1910 – 1911. Révai Kiadó.
15. Dosztojevszkij, Fjodor Mihajlovics (1821-1881): Netocska Nezvanova Budapest, 1925. Franklin Kiadó és Nyomda.
16. Dosztojevszkij: Golyadkin úr hasonmása 1922-ben Révai
17. Falusi asszonyok és egyéb elbeszélések. Bp. 1898. Ford. : Szabó Endre :
18. Gogol, Nyikolaj Vasziljevics (1809-1852): Holt lelkek Budapest, 1905. Révai kiadó.
19. Goncsarov, Ivan Alekszandrovincs (1812-1891): Oblomov Budapest, 1906. Révai Kiadó.
20. Gorkij, Makszim (1868-1936): Forradalom és kultúra Budapest, 1920, Révai Kiadó.
21. Kovalevszkaja, Szofja Vasziljevna: Branzov Vera Magyar Újság 1897. Budapest;"Országgyűlési Értesítő" nyomda.
22. Tolsztoj Leo (Tolsztoj, Lev Nyikolajevics (1828-1910)): A sötétség országa. Orosz népdrama, Budapest, 1901. Lampel Kiadó Wodianer nyomda
23. Tolsztoj, Lev Nyikolajevics (1828-1910): Vallomásaim Budapest, 1910. Kiadó: Minta-Antikvárium.
24. Tolsztoj: Népies elbeszélések 1899,
25. Turgenyev, Ivan Szergejevics (1818-1883): Apák és fiúk Budapest 1904. Révai könyvnyomda.
26. Turgenyev, Ivan Szergejevics (1818-1883): Csöndes vidékiek. Elbeszélés, Budapest, 1902. Lampel kiadó, Wodianer nyomda.
27. Turgenyev, Ivan Szergejevics (1818-1883): Őstalaj Budapest, 1906. Révai Testvérek Kiadó és nyomda.

Versfordításai

Mihail Jurjevics **Lermontov**:

1. A fogoly (Mihail Lermontov) (1837)
2. A hajó (1832)
3. A hazáról (1841)
4. A szent templomnak ajtajában... (1830)

-
5. Álom (1841)
 6. Elváltunk (1837)
 7. Ifjú ábrándozó... (1839)
 8. Kozák bölcsődal (1838)
 9. Megalkuvás (1832)
 10. Megbocsátás
 11. Ne sírj... (1839–1841 között)
 12. Orosz dal (1829)
 13. Tamára (1841)
 14. Unalmas élet (1840)
 15. Végredelet (Mihail Lermontov) (1840)

Nyikolaj Alekszejevics **Nyekraszov**

1. A „Fagy” című nagyobb költeményből
2. A burlakok
3. A háborúkról...
4. A koporsó
5. A trojka
6. Bölcsődal
7. Felejtsd el...
8. Gyerekek sirása a gyárban
9. Lábon maradt vetés
10. Masa
11. Nagy érzés
12. Otthon
13. Rabok dala
14. Úton
15. Zinához

Alekszandr Szergejevics **Puskin**

1. Az angyal(1827)
2. Az élet szekere (1823)
3. Grúzia halmain (1829)
4. Kívánságaim én túléltem... (1821)
5. Meglátogattam... (1835)
6. Sztanszák

Alekszej Konsztantyinovics **Tolsztoj**

1. A „krymi képekből” I.
2. A „krymi képekből” II.
3. A farkasok
4. A rabok
5. A testhalom
6. A vak Gakon
7. Az igazság
8. Hallod-e urunk...

Fjodor Ivanovics **Tyutsev**

1. A Duna

-
2. A felhő
 3. Az ócska ház
 4. Egész tied én nem vagyok,
 5. Ha jó a tél, dideregve búvik...
 6. Tűrj

Ivan Andrejevics **Krilov** Afanaszj Afanaszjevics **Fet**

1. A távozóhoz
2. Téli kép

Alekszej Vasziljevics **Kolcov**

1. Öreg ember dala
2. Út

Orosz költők (műfordítások, u. o. 1892)

Költeményei.

1872 Három szatíra (Sárospatak);

1876 Költeményei. Bpest., arck. (Ism. P. Napló 181. sz. esti k., Erdély 34. sz. Uj Idők 32. sz.) –

1879 Három víg beszély. Humoros versek - Esztergom, év n. (Mulattató Zsebkönyv-tár 25.) –

Budapest. Kocsi Sándor nyomdája. Három víg beszély. Humoros versek.

1880. Újabb költeményei. U. ott, (Ism. Hon 77. sz., Koszorú.) –

1892 *Dalok* 1875-1891.

1905. *Mujkosék* kalandjai szárazon és vízen ifj. Kakas Márton álnéven 1890

1892 *Mujkosék Naptára* az 1893. évre. (Az Üstökös Évkönyve.) ifj.

Kakas Márton álnéven. *Mujkosék Évkönyve* 1895-re. Zsuzsa néni engedelmével közre adják Mujkos Demeter és György. Pallas,

1895. *Zápor*. 24. *Zápor*. (Ism. A Hét 49., Bud. Napló 312., M. Szemle 13., Magyarország 1902. 2. sz.) –

Költemények 1890-1900.

Prózai írásai:

Három, szatíra. Sárospatak, 1872. —

1882-1884 *Hogy jöttek be a magyarok*. Lantos Sebestyén diák álnéven. Bpest, év n. (Jó Könyvek 20.) —

Szilágyi és Hajmási. Históriai ének. Lantos Sebestyén diák álnéven. *Szilágyi és Hajmási. Históriai ének*. Írta Lantos Sebestyén diák. U. ott, év n. (Jó Könyvek 33.) —

1887 Kardos menyecske regény, (Pallas Könyvtár II. 3.) —

1887 *Hét szilvafa*. Regény, (Pallas Könyvtár II. 3.)

1888 *A szusz*. Humorisztikus regény. (Ism. irod. Értesítő 20. sz.) —

1888 *Girigáré*. Humoreszkek, tréfák, mindenféle bomlott históriák, Írta, nyírta. U. ott, 1888. (Ism. Irod. Értesítő 4. sz.) —

1888 *Zsebbe való orosz nyelvtan*, Bpest, 1888. —

1888 *A szusz* humorisztikus regény képekkel,

1888- 1890 *Sírva vigadók*. Szatirikus regény. U. ott, 1889. —

1889 *Szatirikus regény*.

Mujkosék kalandjai szárazon és vízen, összeszedte ifj. Kakas Márton. U. ott, 1890. —

Mujkosék Naptára az 1893. évre. (Az Üstökös Évkönyve.) Szerkeszti ifjabb Kakas Márton. IV. évfolyam. U. ott, 1893.—

Mujkosék Évkönyve 1895-re. Zsuzsa néni engedelmével közre adják Mujkos Demeter és György. U. ott, 1895.—

Mujkosék kalandjai. U. ott, 1897. —

Vezeklés. U. ott, 1898. (Ism. Nemzet 131., M. Kritika 11. sz.) —

Sírva vigadók. Regény. 1905. (Érdekes Könyvtár kiadóhivatala.) —

1911 *A tulipán*

1919 *Czigányvilág*

1990 *A fénymén*. Szatíra Anekdóták és villámlások Szabó Endre válogatás. Békéscsaba, Tevan Andor Gimnázium nyomdája.

Cikkei, költeményei a következő hírlapokban, folyóiratokban és albumokban:

Figyelő (1876. költ.),

Igazmondó (1877. Két beszély),

Petőfi Társaság Lapja 1877—78. költ.),

Koszorú (1879., 1881—82. költ.),

Képes \ Családi Lapok (1881., 1884-87., 1891. költ. és ford. oroszról),

Petőfi Album (Petőfi az oroszoknál),

Pesti Hírlap (1889. 188. sz. beszély Turgenyev után, 1898. 248. sz. Tolsztoj Nikolajevics Leo gróf),

M. Szalon (1891. Maeterlinck Mórincz, belga író),

Hazánk (1893. 5. sz. Irodalmi kórság: A szimbolizmus),

Írók és művészek (1894. költ.), M. Újság (1896. 321. sz. írók hiúsága),

A Hét (1899. Puskin, A könyvtáros és a költő, ford. Nulin gróf),

Budapesti Napló (1901. 79. sz. Tolsztoj K. Elek,

A rabok, ford. 1902. 76. sz. Tolsztoj Alexis, A farkasok, ford.),

Pesti Napló (1903. 54. sz. Beszéd versről és prózáról),

Jövendő (1903. Catullus verseiből, Martialis I—VII.),

Az Újság (1905. 357. sz. Juvenalis VI. satyrájából),

Budapesti Hírlap (1906. 354. sz. Kossuth Lajos Londonban) sat. —

Szabó Endre: Voltaire és Dosztojevszkij. 1921. II. 1591—1596. 1.

Szabó Endre: Képek az orosz irodalomról. 1922. 942—967. 1.

Szabó Endre: Darmay Viktor. 1923. I. 53—57. 1.

Négy orosz költő 1900. (Ism. M. Nemzet 292., Szegedi Napló 42., M. Szemle 10., 11., sz., írod. Tájékoztató III. 2. sz.) —

Munkái:

Pallas Nagy Lexikona XV. 342., XVIII. 610. 1. —

M. Könyvészet 1900., 1901., 1905., —

Zemplén vármegye. Bpest, 1906. 236., 292. 1. (Magyarország Vármegyéi.) —

Petrik, M. Könyvészet 1886—1900. •

Szabó Endre megjelent munkái a Nyugatban

1. A nap – vers 1923. 13. szám
2. Elhagyatottság – vers 1921. 19. szám
3. Eltűnt ifjúság – vers 1923. 19. szám
4. Járnak megint enyhébb napok... – vers 1921. 19. szám
5. Képek az orosz irodalomról: – tanulmány 1922. 15 – 16. szám
6. Kifakadás – vers 1921. 24. szám
7. Voltaire és Dosztojevszkij – tanulmány 1921. 21. szám
8. Jób könyvéhez: – vers. 1922. 7. szám
9. Darmay Viktor 1850-1878 – tanulmány 1923. 2. szám
10. Osvát Ernő jubileumára- vers 1923. 11- 12. szám

Szabó Endréről

Füst Milán: Szabó Endre fordításairól. 1921. I. 478—479. 1.
Gellért Oszkár: Szabó Endre: Derűború. 1908. I. 572—573. 1.
Kadosa Marcell: Szabó Endre. 1924. I. 382—384. 1.

Sector - Szilágyi Géza dr. kritikái

RAKOSLIGET.HU

Függelék

Pesti Hírlap 1887. november 9.

Az „Üstökös“ veszedelme.

(Saját tudósítónktól.)

Egyik kitűnő poétánkat majdnem az a kis kellemetlenség érte a múlt éjjel, hogy agyonverték. Szabó Endre az „Üstökös” szerkesztője csak a véletlennek köszöni, hogy ma még az élők sorában van s nem a fűtykösök által megdicsőültek közt, odafenn.

Ez a hír bizonyára mély megdöbbenést kelt országszerte s az emberek nagy részvétel fogják kérdezni:

– Hát hol járt az a szerencsétlen Szabó Endre? Talán Somogyban? Vagy a Bakonyban? Hát már a költők életét is veszélyezteti a vagon?

Nem, Szabó Endre nem járt se Somogyban, se a Bakonyban, és a világtörténelemben ismeretlen eset se történt meg vele, hogy egy poétát rablók támadtak volna meg. Szabó Endre az ő elvtársai közt volt tegnap éjjel s azok akarták a földi létről az örök halhatatlanságba segíteni.

Röviden: Szabó Endre korteskedni volt Mezőtúron a derék Hets Ödön mellett.

Lenn járt ő már a múlt héten is és satirikus, humoros beszéde annyira megtetszett a túriaknak, hogy már azt kezdték hangoztatni: lépjen vissza mind a két jelölt, Hets is, Szentkirályi is s legyen a követ Szabó Endre. Egyszóval nagy sikerrel mozdította elő a Hets ügyét.

A választás előtti napon, tegnapelőtt meghívásra ismét leutazott Túrra s tartott megint egy beszédet, melyben többek közt e nem annyira költői, mint szívre ható szavakkal ostromozá a vesztegetéseket:

„Ha igaz tisztelt polgártársak az a hír, hogy pénzzel vették meg az antiszemita pártot, jusson eszükbe, hogy egy malacért is megadnak négy-öt forintot, hát az ember lealacsonyíthatja-e magát annyira, hogy egy pár rongyos forintért vásárra vesse magát?”

A passzus roppant tetszést aratott. Bámulatod, hogy ennek dacára másnap mégis megbukott a derék Hets Ödön.

Hets Ödön⁵⁹ megbukott, de Szabó Endre se sejtette, hogy mi vár reá a szomorúságos éjszakán. A szavazás véget ért, a Hets-párt bevonta a zászlókat, Szabó Endre pedig túri vendéglői szobájában búslott a bukott párt korifeusaival, s az éjfélkor induló vonattal haza volt jövőendő. Tizenkét óra felé a túriak nyugalomra tértek, csak két vasúti mérnök maradt az „Üstökös” társaságában.

Egyszerre krétafehéren ront be Szabó Endréhez a pincér s ezt lihegi:

— Meneküljenek az urak. Jönnek az antiszemiták. Fűtykös van a markaikban és azt ordítják: hol van az a komédiás, hadd üssük agyon! (Tudniillik Szentkirályiék elhitették a néppel, hogy Szabó Endre nem más, mint az ismert népszínmű-énekes.)

A garázda csapat csakugyan a szomszéd kávéház-teremben tombolt már. Voltak vagy harmincán, mind részegek és fűtykössel fegyverzetek, vezérük egy Cigány Tóth Sándor nevű ember volt, az antiszemita-párt főkolomposa, most Szentkirályi főembere, különben rovott előéletű.

A pincér föl akarta nyitni a szomszéd szobát, hogy Szabó Endre oda meneküljön, de a költő az ajánlatot nem fogadta el és fölemelt homlokkal várta a veszedelmet. Pár perc múlva beözönlött a rengeteg részeg ember. Minden arcon düh.

⁵⁹ Hets Ödön (az állami színházak ügyésze), több esetben a Függetlenségi Pártot képviselte.

– Agyon kell ütni a komédiását!

– Üsd a kutyát!

– Ki a malac erre, arra? ...

Ezek a szavak cirkuláltak a teremben. Szabó Endre az asztal mellett állt, egyik lábát a székre téve s nyugodt hangon kérde:

– Mit kívannak tőlem?

A kolompos a sarkára állt s úgy válaszolt:

– Számolni gyűltünk az úrral. Hát malacok vagyunk mi?

– Atyámfiai, felelt Szabó, ha kigyelmetek magukra veszik a szavaimat, arról nem tehetek.

– No hát hallja az úr, rivallá Tóth, az úr alávaló, aljas gazember, komédiás, tudja ?

A fütőkösök fölemelkedtek, a szemek vérben forogtak, e volt a kritikus pillanat. Szabó Endre így válaszolt kedélyesen:

– Most hallom kigyelmedtől, hát tudom.

Ha láttál viharos tengert egy szóra lecsillapulni, ha láttad valaha a núbiai puszta oroszlánját egy hangra meghunyászkodni (én ugyan még nem láttam) csak akkor lehet fogalmad arról a hatásról, a mit e kedélyes szavak; keltettek. És váratlan volt. Az atyafiak hónuk alá dugták a fokosokat, iszonyúan lefőzve érezték magukat és a vezérrel élükön szépen elsompolyogtak.

Ez a pár szó megmenté a költőt a haláltól. Legalább ő maga, kinek idehaza mindenfelől gratuláltak sikerült kortes útjához, ennek tulajdonítja a menekülést, míg más forrásból arról értesítenek, hogy a garázda csapat azért távozott oly hirtelen, mert a nesztét vette, hogy zsandárok jönnek. Valamint jöttek is.

Szabó az esetet nyomban följelentette a csendőrparancsnoknak és – e biz’ megesett – az Üstökös zsandár-fedezet mellett hajtattott az indóházhoz

Remélni lehet, hogy a brutális támadás részesei elveszik büntetésüket és Szabó Endrének a Mezőtúriak ezen felül is elégtételt fognak szolgáltatni a szenvedett méltatlanságért

N. B. (nota bene) Orbán Balázs is jelen volt Mezőtúron a botrány idején, Szentkirályiék táborában.

Be szép is az az elvrokonság!

Szabó Endre barátunknak pedig, kinek, reméljük, nem rontja meg a jó kedélyét ez az ízetlen eset, azt ajánljuk vegye be az „Üstökös” legközelebbi számába ezt a népdalt:

Lám megmondtam Szabó Bandi Ne menj az alföldre,

Csikósoknak, gulyásoknak Közibe, közibe . . .

*Dosztojevszkij: Karamazov testvérek, fordította Szabó Endre, Földi Mihály bevezető tanulmányával /—
///. Révai-kiadás, XXVI-1-377, 308 és 353 lap.*

Az orosz regény egyik óriásának, Dosztojevszkijnek, kit jellemrajzai megdöbbentő mélységeért nem méltatlanul neveznek az oroszok Shakespeare-jének, születése századik évfordulója alkalmából a Révai-cég, mely a világirodalom kimagasló regényeinek *Klasszikus Regénytár* című vállalatában gondos, teljes s az eredetiből készült fordításokban való közre-bocsátásával már eddig is kiváló érdemeket szerzett, megindította most ez író összes műveinek magyar kiadását, még pedig több kötetten lépve ki egyszerre. E kiadás élére Dosztojevszkij azon legnagyobb szabású művét helyezte, mely eddig nem volt magyarul olvasható: az ezer, sűrűn nyomtatott lapnál többet kitevő *Karamazov testvérek*-et. Az írónak utolsó műve ez, mely már halálához közel, a hetvenes évek végén látott először napvilágot. Az a biztossága minden részlet kiszámítottságának az összhatás tényezőjeképpen, melyet legismertebb s főművéül joggal tartott regényében, a *Bűn és bűnhődésben* annyira csodálhatunk, hiányzik ugyan e gigászi műből, az öregedő író keze megremeg már az egyes részek összefogásánál, sőt e mű nem is egyéb nagyszabású torsónál, hiszen, akit az író előszava szerint a történet főhőseül szánt, a legfiatalabb a jólelkű Karamazov-testvér, még el se kezdte a harmadik kötet végén sem a maga külön történetét, csak ott csitít, aggályoskodik hasztalanul a bűnbe mindjobban elmerülő bátyjai, az idősb Karamazovok mellett. De nem fogyatkozott meg mitsem a közel hatvan éves írónak az élet és lélek-ábrázoló ereje, mert az embersorsoknak oly hatalmas áradatát vonultatja el előttünk, hogy valami őserdőben jártság, vagy egy óriási embertömeggel együtt meneteltség érzésével érünk a mű végére.

A *Karamazov-testvérek* tárgya egy speciálisan orosz bűneset: egy apagyilkosságé. Láthatjuk, hogy e téma rögtön a *Bűn és bűnhődés*i juttatja eszünkbe, hiszen ennek is egész cselekvénye egy gyilkosság körül forog. De viszont ezzel ellentétesnek is mondható, mivel a Raszkolnikov-ban egy igazi gyilkos lelkiállapot-rajza van a mű középpontjában; míg a *Karamazov testvérekben* egy gyilkossággal ártatlanul vádolt ember vergődéseinek útján kíséri az író végig. Az apa, Karamazov Pavlovics Fedor züllött, bűnökkel tetézett, visszataszító egyén, ki bőségesen vét az apostoli felhívás ellen: »Ápák, ne keserítsétek el gyermekeiteket!« A gyilkosságot azonban nem Demeter (Mitya) nevű legidősebb fia követi el, akit végül ú. n. összetett bizonyítékok alapján elítélnék érte. Ez van ugyanis leg-hangosabban elkeseredve apja ellen, mondogatja mindenfelé, hogy előbb-utóbb megöli, főképp azért, mert kéjenc apja a vagyonával el akarja előle halászni azt a lányt, akit ő kíván feleségül. Demeter tudja, hogy minden látszat ellene szól, aztán meg érzi, bár e tettben ártatlan is, de egyéb-ként bűnökkel terheltségét, úgyhogy előre megnyugszik elítéltetésében. A lelki békének e kialakulása a züllött ember lelkében az író legfenségebb részletei kívül való. Demeterben, aki eddig csak önzően élt, kivilágosodik annak tudata, hogy oda Szibériába is elviheti majd magával a felebaráti szeretetet rabtársai javára. «Ott a bányákban – mondja – a föld alatt is találhatok én magam mellett, épen ilyen kényszermunkára ítélt gyilkosban emberi szívet s megbarátkozhatom vele, mert ott is lehet élni, szeretni és szenvedni. Életre lehet kelteni annak a kényszermunkára ítélt embernek a megdermedt szívét, lehet öt évekig ápolgatni s végre kiemelni a sötétből a világosságra annak a magasztos érzésű lelkét, szenvedő önértetét, újjáteremteni benne az angyalt, feltámasztani a hóst!« stb. Demeter az emberi természet rosszra hajlásának örök képe, de megvan benne a nemesnek sok csirája is s e csirák egyike pálmává szökken benne, mikor az ártatlanul szenvedést vigan vállalja a valakitől elégtételt váró igazságért és szenvedő embertársai javára.

A gyilkosságot az öreg Karamazovnak természetes fia, Szerdjakov, egy nyavalyatörős siheder követi el, aki egész léteért olthatatlanul gyűlöli apját, de keríti magának olyat, aki mellett ő a legrosszabb esetben is legfeljebb, mint végrehajtó eszköz jöhetessen tekintetbe: az öreg Karamazov középső fiát, Ivánt. Dosztojevszkij ebben az alakban az ördögien lelketlen materialista világfelfogást testesíti meg, akinek egyik fő életelve «hogy a büntett bizonyos esetekben a legcélszerűbb, legelkerülhetetlenebb valami®. Ugyanez az elv tudvalevőleg az, mely Raszkolnikovot is az uzsorás asszony meggyilkolására vitte. Iván apját hitványsága miatt feleslegesnek itéli a földön s amikor Szerdjakov célozgat előtte az öreg megölésére, mélységesen, a másik előtt a hozzájárulást jelentően hallgat.

A tett után Szmerdjakov öngyilkos lesz, de Iván lelkébe is beköltöznek a lelkiismeret furdalás fűriái. Az ördöggel viaskodó párbeszéde egyike a legfélelmeőbb mélységig elmerüléseknek az emberi lélekbe, őrzöngése a bírói szék elé hajtja, ahol épen Demeter testvére bünösségét tárgyalják. Magára vállalja a tettet, de oly zavartan beszél, hogy egy szót sem hisznek el neki, sőt mint a testvéri szeretetbe belezavarodott, a legnagyobb részvétet kelti. Ez a törvényszéki tárgyalás a Demeter kinemesedése mellett a második csúcsa az óriási regénynek. Az ügyész napnál fényesebben bizonyítja be pszichológiai érvelésekkel a Demeter bünösségét; ugyanily eszközökkel a homlokegyenest ellenkezőt állítja oda megcáfolhatatlannak a védő. Dosztojevszkij itt szatirikus fölényel mutogatja ki, hogy a pszichológiának, akár a botnak, két vége van; ha tehát a bíróságnak nincs feltétlen bizonyossága valamely vádlott bünösségéről, hanem csak kombinált valószínűségek alapján kell ítélnie, ne mondjon ki elmarasztaló Ítéletet, hanem vállalja habozás nélkül az Ítékezésnek nem büntető, hanem az irgalmasság cselekedete által lelket újraépítő feladatát a veszni indult emberrel szemben. A bírói ítéletek megbízhatatlanságát Dosztojevszkij ép oly meggyőződéssel hangoztatja, akárcsak Dickens. Ágaskodó igazságérzetünket az író annak jelzésével csöndesíti le, hogy Demetert majd a deportáció egyik állomásán meg fogják szöktetni és kimentik Amerikába.

A Karamazov-testvérek harmadika: Aljosa, (Elek) a szerzetes, becsületes lélek; a testvérei és apja közti nagy pörben ő szinte mint az író siralma szerepel az emberi természet azon nagy elzüllései láttán, miket a többi Karamazovok képviselnek. Ő regény végén elhagyja, és pedig nem kitorésszerűleg, hanem épen kolostora «szentjé»-nek (sztarec) tanácsára a szerzetesi életet, kilép a világba s az ő ottan való, ezután története az, amit az író műve főtárgyául szánt, amit azonban már meg nem írhatott.

A mű női alakjai közül főként kettő emelkedik ki. Az egyik: Ivanovna Katalin, ki Demeterbe szerelmes, érte a legnagyobb megalázásokat kiállja, de amikor látja, hogy ez egész az őrzöngésig egy aljas teremtes után vetette magát, az érte epedő Iván mellé áll, sőt bosszúból egyik főtényezője lesz Demeter ártatlanul elítéltesésének. Az Ítélet után feltör lelkéből régi szerelme s ez bekergeti a börtönbe egy megrázó búcsújelenetre az elítélthez. Ő vállalja Demeter későbbi megszöktetését

A másik: Grusenka. Afféle paraszt céda lány, ő veri az éket az apa és Demeter közé. Utóbbi rajongásig, a világ Legönzletlenebb módján szerelmes belé s apját azért gyűlöli leginkább, mert ez Grusenkat akarja. Mikor ez a lány világos bizonyosságára jut annak, hogy Demeter érte tette tönkre magát, hozzája pártol vezeklő, tisztuló útján s együtt mennek Szibériába. Elöttünk való élete utolsó szakában ő is kikapaszkodik a tisztább élet partjára, ha távol is attól a fönségtől, ahogy ezt az utat a Raszkolnikov Szonjája megteszi.

De ezek csak a legfőbb szereplők. Rajtuk kívül temérdek alak szorong még a műben, vázlatosságukban is megannyi életigazság kép-viselői. Az életnek hány nyomorultja, akit az író együttérzéssel simít végig; mennyi kivésett karakterfej, kik közül az orosz kolostori életből vettek csoportja tán a legszenzációsabb a nyugati olvasó számára. De mély hatásúak a kis, koraérett tanuló fiúcskákról szóló fejezetek is. Történetük akárhányszor mélyen költői, mint a kis fiú temetése, akinek végakarata szerint kenyérmorzskákat szórnak sírjára a verebek számára. Ezzel a megindító képpel zárul az egész nagy mű.

Az írónak e művében is megtaláljuk a rá tipikusan jellemző előadás-módot: azt a rendkívül részletező előadást, mely analitikus lélektan; vonásokban olyan gazdag, hogy egy csapat író megélhetne belőle; amely részleteket azonban sohasem szabad nála elnagyolva olvasni, mert később érvényesítik visszaütő erejüket. Akárhányszor csak pár száz lappal hátrább kiderül hol egyikről, hol másiról, hogy nagyon is sok következik belőlük. Ilyenkor már persze némi homály, összeolvadottság fedi őket; ezért mondják joggal, hogy Dosztojevszkij olvasása nagy memóriát igénylő fáradság is egyúttal. Aztán jellemző az íróra alakjainak, azok lelkiállapotából következően, zavarosan, vargabetűsen beszéltetése, amiből azonban a hosszú mondóka végén a lényeg nagyon is megdöbbsentő világossággal sugárzik elénk. Ez nem az író zavarossága, hanem bizonyos szereplőié, amiből

stílusának azon tulajdonai következnek, melyeket Vogüé görcsös lüktetéseknek és elfátyolozott célzásoknak nevezett. Az efféléket persze a legjobb fordítás sem adhatja tökéletesen vissza, mindazáltal bizonyos, hogy Szabó Endrének, az orosz írók e régi, érdemes fordítójának, ez új műve is mesteri magaslapon áll s igazi congenialitással készült. Annál elítélőbb azonban véleményünk a Földi Mihály bevezető »tanulmányá»-ról, mely nagyhangú, sokszor összefüggéstelen mondataival Dosztojevszkij igazi jellemképét egyenest meghamisítja, nagyon is elárulva a méltatlan erőlködést, hogy e nagy, keresztény szellemű művészt a dekadens naturalistákkal egy gyékényre vonszolja. Nem, köztük és Dosztojevszkij közt ég s föld a különbség: ő nem azért tárja fel az élet sebeit, hogy valami ördögi kedvteléssel vájkáljon bennük, hanem hogy gyógyítsa őket. S nála a bűnök végében nem a gerjesztés és uszítás áll, hanem megbánás vagy pokol. Ezzel a megtévesztő zagyvasággal kár volt a kiadást elégteleníteni Ennél sokkal különb magának a kiadónak nagyon értelmes és nagyon helyes három lapja Dosztojevszkijről. Érte éppúgy elismerés illeti, mint e nagy mű magyarul közrebocsátásáért, mert a világirodalom ez egyik legnagyobb regénye, bár Írójának töredék hatyúéneke, mindvégig érezteti velünk annak igazságát, amit szerzője épen e mű egyik lapján mond: «Az igaz ember eltávozik, de fényessége megmarad. «

Zárdai Béla.

Katolikus Szemle 36. (1922) 10. szám. Várdai Béla – Szabó Endre (ford.) Dosztojevszkij Karamazov testvérek, Földi Mihály bevezető tanulmányával

Látogatás Szabó Endrénél, aki „haragszik” Dosztojevszkijre

A damjanich uccai kis penzió egyik első emeleti szobájában hetek óta betegen fekszik Szabó Endre, a kiváló író, költő és műfordító, akinek nevét különösen Dosztojevszkij-fordításai révén ismeri a mai olvasóközönség. Pedig Szabó Endre ezelőtt negyven esztendővel, – mint Revicsky Gyula, Endrődi Sándor, Benedek Aladár és Darmay Viktor versenytársa – derűs, humoros vagy maró szatírával áthatott lírai költeményeivel, a legnépszerűbb magyar poéták sorába tartozott. Nevét az egész országban lelkesen emlegették, amikor a Petőfi Társaság megalakult, tagjai sorába legelsőnek Szabó Endrét választotta meg.

A havas szemöldökű, szigorú arcú, de jóságos tekintetű *őregs* úr, aki a nyáron tölti be hetvenötödik esztendejét, elmosolyodik, mikor megkérem, mondjon valamit életéről a *Pesti Napló* olvasói számára. Örül a látogatóknak, s szívesen elbeszélget velük, feleségével, a finomtollú Sz. Nogáll Jankával együtt. Legelőször a Dosztojevszkij-fordítások kerülnek Szóba. Szabó Endre felcsillanó szemmel mondja:

– *Ezelőtt harmincöt esztendővel kezdtem hozzá az első Dosztojevszkij-könyv, a – Bűn és bűnhődés-, lefordításához.* Ennek a könyvnek a kedvéért tanultam meg oroszul. *A Bűn és bűnhődés a Pesti Naplóban jelent meg 1888-ban* s ennek a lapnak hasábjain keresztül ismerte meg először a magyar olvasóközönség az orosz őriást. Később ugyancsak a *Pesti Napló* közölte a *Félkegyelműt*. Azóta nem tudtam elszakadni Dosztojevszkij varázsától és sorra lefordítottam minden munkáját. *Másfél novella híján készen is vagyok az egész anyaggal.* Mindössze ennyi van még hátra belőle, aztán pontot teszek a harmincöt esztendő munka végére. Bizony nem múlt el nap, hogy. ne foglalkoztam volna ezzel az egész életemet kitöltő, nagy feladattal. Most még, ha teljesen elkészültem, egy cikket szeretnék írni a bevégezett fordítások végére arról, hogy – *mennyire haragszom Dosztojevszkijre. Egy mérges cikket, teszi hozzá mosolyogva, mert hiszen Dosztojevszkij volt az oka, hogy abbahagytam a magam munkáját.* Pedig az is ért valamit. Mikor a verseskönyveim megjelentek, tele voltak dicsérő kritikával az irodalmi lapok, s a közönség szétkapkodta könyveimet. De *•hát* aztán jött Dosztojevszkij és *Jókai*. Jókai, aki átadta nekem az *Üstökös* szerkesztését. Bár később már nem sok- kedvem volt hozzá, a Jókai iránt érzett tiszteletből nem hagyhattam abba a szerkesztést. Csak mikor Jókai meghalt, váltam meg az *Üstököstől*.

- A Dosztojevszkij-fordításodon kívül mostaná-ban.írt-e valami. eredeti munkát? – kérdezem. Teljesen készen van 'egy *verses regényem*, melynek egyes részleteit. már közölte a. *Vasárnapi Újság.*' Azonkívül nemrégiben fejeztem be egy *satirikus társadalmi regényemet*. Címe *A tökkirály* s felvidéki magyar és tót millióban játszik. Lenne még egy kötetre való újabb versem is. Ha meggyógyulok, tán összeszedetem őket.

Arra a kérdésre, hogy az írók és költők között kik voltak legjobb barátai, így felelt:

— Darmay Viktor, akiről nemrégiben a *Nyugatbaba* írtam egy hosszabb ismertetést. A legnagyobb magyar lírikusok közül való volt ő, s tragikuma, hogy halála után teljesen elfeledték a nevét. *Reviczky* Gyula, is kedves, meghitt barátom volt, azon-kívül *Endrődi Sándor*, aki első verskötetem megjelenése alkalmával egy Grácból írott áradozó episztolában üdvözölt. Most már tisztán látom:, *úgy van az;*., hogy minden generációnak megvan a maga bálványozott nagy költője.. Istenem, szegény Benedek Aladár az. én fiatalkoromban ünnepelebb volt, mint ma bárki ...

A betegségéről beszélgetünk még eztán egy keveset, Dr. *Salgó* Ernő a háziiorvosa, aki mindennap meglátogatja s biztatja, hogy pár nap múlva, már felkelhet. Jóságos felesége gyengéd szeretettel szorgoskodik a beteg körül s vigasztalva mondja neki: *Úgyse mehetnél ki most. Olyan csúnya, havas, szeles, szibériai idő van ...*

A tiszta kis penziószobában képek színesednek a falakon s a könyvszekrényen néhány régi könyv hever. Szabó Endre felkötökölt az ágyban, oda mutat a könyvespolcra:

— A könyvtáramból, mióta a házikómat eladtam, csak ez a pár darab maradt meg. De egy könyv, a kedvencem, – *Béranger költeményei* – ott van most. is köztük. Ezzel a könyvvel jöttem fel, mint huszonöt éves gyerek, Pestre. Azóta bizony Béranger se igen emlegeti a mai fiatalság ...

Mielőbbi jobbulást kívánva veszek búcsút az öreg úrtól, aki egészem felélénkült a beszélgetés alatt, g amíg lefelé megyek a lépcsőn, egyre az jár a fejemben: milyen nagyszerű kultúrmunkát végzett ez az ősz író a »magyar Dosztojevszkijjel« s milyen elismerésben volt része érte – a hivatalos irodalom részéről. Mindegy. A magyar olvasóközönség annál nagyobb szeretettel és becsüléssel őrzi nevét s valahányszor Dosztojevszkijre gondol, mindig hálásan emlékezik meg Szabó Endréről, a klasszikus tömörségű, művészi és gondos fordítóról is. K. A.

Kadosa Marcell: Szabó Endre

Mikor kiterítve feküdt hideg ravatalán, némán és hosszan néztem fehér arcát, amelyet nem torzított el a halál, csak mintha mély álomba merült volna. Sokszor beszélgettünk mi erről a pillanatról és most szerettem volna tőle, aki a hazugságot és a szépítgetést nem ismerte, jobban mint bárki mástól megkérdezni, hogy mi van a túlsó parton és hogy miképpen folyt le a találkozás, amelyről azt írta nem sokkal a halála előtt:

Isten, akit szeretném, ha vónál,
A mennybéli nagy találkozóznál
Tudom, hogy lesütnéd szemed...

Valószínűnek tartom, hogy Isten nem sütötte le szemét és hogy a tisztánlátásnak abban a mennyi dicsőségében, amelyben Szabó Endre ennél a találkozóznál már a maguk igaz valóságában látta a dolgokat, nem tartotta többé igazságtalannak maga földi sorsát, hanem olyannak, amely teljes összhangban volt az ő egyéniségével.

Meghalt 75 éves korában, mint gyermek. De nem a második gyermekség származékos állapotában, hanem még az első gyermekségnek boldog szépségében, amelyhez semmi egyéb nem hiányzott, mint a gyermekek gondtalansága. Csak valami szerényke nyugdíj terjesztette volna ki feje fölé védelmező szárnyait, boldogabb gyermek nem játszott még önfeledtebbül színes kavicsaival, mint a 75 éves Szabó Endre az ő verses regényeivel, rímjeivel és Dosztojevszkij nehéz mondatainak magyarrá csiszolásával.

Egyetlen egyszer volt egy pillanat az életében, amikor úgy látszott, hogy ilyen biztos tető alá kerülhet. Kada Elek után ő lett a földművelésügyi minisztérium kiadásában megjelenő Néplap főszerkesztője, ami mindig afféle sine cura volt, de ő még Iglófüredről is hazajárt minden héten a lap összeállításához. Az volt a titkos vágya, amelyet azonban nem mert soha kifejezésre juttatni, hogy ebben az állásában véglegesítést kapjon. Ezt csak a minisztertől lehetett volna kérni, de hogy mert volna a gyermek szívű költő kéréssel járulni az egymás után jövő-menő miniszterek elé, akiknek nevét már senki se tudja?! Így járt-kelt titkos ábrándjával a szívében, míg egyszer ugyanaz lett a földművelésügyi miniszter, aki 25 évvel ezelőtt Az Üstökös-be a Lágyfejű János prédikációit és Kenő Sára leveleit írta. Azóta se találkoztak ugyan, de ezt legalább szemtől-szembe ismerte és úgy érezte, hogy ettől nem zárja el az a halálos röstelkedés, amely megakadályozta abban, hogy az elődeinek valamelyike elé járuljon a kérelmével. Fölvette tehát öreg Ferenc József-kabátját és nagy elhatározással audienciára jelentkezett az új miniszternél. Amikor bejutott, hivatalosan tisztelgett és előadta alázatos kérését a kegyelmes úrnak, aki hivatalos komolysággal hallgatta végig és ezután így válaszolt:

- Nagyon szép, nagyon szép, de nekem ebben a percben valami szebb jutott az eszembe. Az, hogy

Egymagamban állok, mint a mutató-fa
Messzenyuló, szürke országút felén,
Körül a világot már nagy idők óta
Néma lemondással, szótlan nézem én,
Akik jönnek, mennek, engem föl se vesznek
S nem vigyázom én sem a jövőt, menőt,
Cimborát én bennem már nem is keresnek
És az én szívemnek idegenek ők...

És a miniszter úr, akinek az előszobájában százan vártak a bebocsáttatásra, nem hagyta abba, amíg végig nem szavalta a szép költeményt. Az öreg poéta már a negyedik sornál a könnyeit törölgette és a végén összeölelkezett a legkisebb termetű miniszter és az öregségében is daliás testű költő. A véglegesítés még abban az órában megvolt, de utóbb ez súlyos bűne lett Szabó Endrének s az utód alatt nemcsak a kinevezést semmisítették meg, de az állását is elvették miatta.

És ekkor nyomorba jutott. Szerencsétlenségére nem is a fővárosban lakott, hanem Rákosligeten, ahonnan jövedelem hiányában nem győzte és nem is kívánta a bejárást. Húsz évvel előbb költözött ki, mert be hagyta magát csapni Juvenalistól, akinek ő fordította le gyönyörű versét arról, hogy milyen nagy öröm és boldogság kiköltözni a bűnös és kapzsi Rómából, ahol a szemétből is pénzt csinálnak, ki a falusi csöndbe, magányba, tisztaságba. A nagy gyermek készpénznek vette a beatus ille, ui procul negotiis magasztos accordjait, amelyben Maecenas kegyeltje Horatius énekelte meg az ajándékba kapott falusi jószágon élvezett gyönyörűségeit. De a rákosligeti unalmas szegénység nem hasonlított a tivolii idillhez és a főváros zajából pihenni és a természettel érintkezésből új alkotóerőt gyűjteni visszavonuló Horatius magánya nem hasonlított Szabó Endre rettenetes elhagyatottságához, mely megöli a lelket és kiszárítja az agyvelőt szörnyű sivárságával. Mind messzebb és messzebb maradt el a világtól és az emberektől, valóságos élő halottá változott akire már senki sem emlékezett és akinek egyetlen kapcsolata a világgal az orosz írókon keresztül volt már csupán, ezekben a fordításokban élte ki a magyar nyelv művészi formálásának a gyönyörűségeit. Hűséges élettársán kívül senki sem volt, akinek panaszkozhatott vagy dicsekedhetett volna, a sír felé hajló öreg ember érzékenysége, rívóssága lett úrrá a hajdanában olyan kemény gerincű és kemény filozófiájú férfiú fölött. Beteljesedni látszott rajta a maga jövendölte végzet:

- Úgy-úgy csont cimbora, mire te értünk jössz,
Hányszor meghalunk mi, hányszor elveszünk!
Mire te a kaszát ránk emeled, ah, már
Nincs minek meghalni, halott mindenünk.
Nem is kaszát adnék én a te kezédbe,
Te rémnak kiáltott, de jambor halál,
Nem kaszát, de seprőt, hogy bennünket végül,
Mint szokás a rongyot, össze kotranál.

És ekkor valami csodálatos dolog történt, amelyent csak a játékos nagy sorsrendező tud produkálni. Szabó Endrének a Nyugatban egy költeménye jelent meg, amelyben elsírta borzalmas elhagyatottságának iszonyú kínjait. Fájdalmas szavakban panaszolta el, hogy őt már mindenki elhagyta, róla mindenki elfeledkezett, nincs a világon senki, aki egy szót szólna hozzá. Ezt a verset mi is elolvastuk, akik valamikor Az Üstököst vele együtt csináltuk, a volt miniszter, egy köszénbánya-igazgató, egy rajzolóművész és e sorok írója. Leültünk és írtunk Szabó Endrének, hogy mi nem feledkeztünk meg róla, most is szeretjük, mesterünknek valljuk és meginvitáltuk magunk közé egy vasárnap délutáni kávéházi találkára. Két évtized múltán újra találkoztunk és azután állandósítottuk ezeket az összejöveleteket, amelyeknek melegsége, derűje, tartalma új életkedvvel töltötte meg az öreg poéta lelkét. Eladtuk vele rákosligeti házát és hozzáértők tanácsával az áracskáját úgy helyeztettük el vele, hogy legyen egy kis jövedelme belőle. Újból itt élt a fővárosban, délutánjait az Otthonban emberek közt, írók között töltötte, akiknek áhítatos tisztelete önbizalommal, büszkeséggel és értékének tudatával töltötte meg újra nyíló öreg szívét. Ismét voltak tervei, versei, amelyek bizony már gyöngébbek voltak a hajdaniaknál, de ő ezt nem tudta meg soha, mert a szeretetteljes elnézés készséggel honorálta ezeken keresztül a régieket, amiknek olyan kevés volt a jutalmazása. Újra átértük együtt azokat a derűs esztendőket, amelyek

alatt tréfák fülénél fogtuk meg a komoly dolgokat és a gyermeteg szívű Szabó Endre most is épp olyan könnyen és szívesen kacagott, mint harminc évvel ezelőtt. Minél jobban ismerte őt az ember, annál érthetőbbé vált, hogy miért éppen ő lett az orosz óriások legjobb interpretálója idegen nyelven. Senki önála jobban nem hasonlított az orosz regények örökké visszatérő jellegzetes hőséhez, a becsületes, naiv, élheterlen, gyámoltalan, keresztül-kasul jó és igaz emberhez, aki végig álmodja az életét és komoly terveket sző olyan dolgok körül, amiknek a pénzszerző praktikusság mértéke szerint való jelentősége egyenlő a szappanbuborékkal. A Gondviselés külön áldása volt számára, hogy olyan hitvestársat adott melléje, aki hacsak az a legparányibb praktikus érzés volt is benne, ami a természet feltétlen követelménye szerint muszáj, hogy legyen egy anyában, akkor már nem hihette, hanem önfeláldozó okosságból egy életen keresztül egyetlen elszólás nélkül mégis úgy mutatta az urának, hogy ő is ezeket a színes ködöket tartja a legnagyobb dolognak a világon és soha egy pillanatra nem vonta meg csodálkozással teljes magasztalását az álmok emberétől.

Mikor hideg arcát néztem a koporsóban és örök búcsút vettem kedves lényétől, tisztán éreztem, hogy igazat írt megkapó dalában:

Én amit hibáztam, bevallhatom nyíltan:
Nem éreztem mást az igazon kívül,
Szeretni csak szívem gyönyörével birtam,
Gyűlölni csak szívem sötét mélyiből!

Csak az utolsó sor nem igaz és nem volt igaz soha, ez csak költői kérdés. Soha életében senkit se gyűlölt, még azt sem, akiről bizonyosan hitte. Elég volt egy barátságos tekintet, egy meleg szó, mint a gyermeknek – és elpárolgott szívéből a neheztelés. Szegényebb lett a világ azzal, hogy ő eltávozott a mennyei nagy találkozóra.

Megjelent: Nyugat 1924. 5. szám

A zápor.

A csüggedt, őszi fák között
Lanyhán szitáló bús ködöt
Nem állhatom;
Pityergve sír, lomhán csepeg,
És unja őt mező, berek,
Völgy és halom.

Májusnak csöndes estéjét,
E víg csilingelő zenét
Meghallgatom,
De mert romantikus, szelíd,
Nem hat le lelkem mélyéig,
Nem vonz nagyon.

A nyár villámos záporát,
Mely zúgva ront a földön át,
S hol megjelen
Élősdit öl vadul-vígan,
Piszkot söpör tajtékiban:
Azt kedvelem.

Óh én a záport kedvelem,
Úgy tetszik: ő rokon velem:
Ha elborul
És egyszer rá jön a sirás,
Úgy sírni nem tud senki más,
Oly záporul . . .

Szabó Endre.1901

DALOK

I.

Sohse mondtam én azért dalt,
Hogy ép' csak daloljak,
Az én édes rímeim mind
Önmaguktól folynak.

Mégis annyit daloltam, hogy
A madár se többet,
Mert megérezem
minden neszét
Búnak és örömnök.

Hisz' felzeng az aeol-hárfa
Búbánatos hangja
Valahányszor húrjait
A vihar megkapja.

És felkacag a patak, ha
Tavaszi nap érte,
Jeges hegyről víg
morajjal
Fut le a fenyérre.

II.

Már tűz a nap, a fagy enged,
A pacsirták megjelennek,
Galamb kering a magosban,
Zöld is villan itten-ottan.

Mogorvaság, mely telenten
Ügy rám szakadsz, hagyj el engem,
Hadd örüljek, hadd ujjongjak
Meleg fénynek, fuvalómnak.

– Hajh, ilyen a báva lélek:
Kis melegtől rögtön éled,
A sötétből alig lép ki
S egy sugár is elég néki.

Oda se néz már a télnek,
Mihelyt egy kis tavasz ébred,
S úgy elfeledkezik róla.
Mintha soha nem lett volna . . .

Szabó Endre 1907

Kató néne

Begyalogol minden reggel Kató néne Palotáru,
Csetlik-botlik házru-házra,

Nagy a sora: almát árul; Kínálgatja szép almáit,

Szemével meg keres, kutat...
„Nagysás asszony! vegyen ómát!
- Nem látta a leányomat?"

-Vigye manó a kend lányát,

- Rámordul az úri fajta -
Ugyan mi ütötte kelmed,

Hogy mindig a lányát hajtja!"

S Kató néne tovább lódu,
A szomszédba bekopogtat:

„Nagysás asszony, vegyen ómát!
- Nem látta a leányomat!"

Tel is elmúl, tavasz is jön,
Az esztendő kerül-fordul,

A városba, a városbul. És újra és századikszor

Kató néne csak jön, csak megy

Minden házhoz ellátogat:
„Nagysás asszony, vegyen ómát!
- Nem látta a leányomat?"

– Hej de egyszer, nemhiába
Csetlett-botlott Kató néne,
Tárva-nyitva volt egy ajtó,
Kató néne hat bemene...

Ott egy úrhölgy felsikoltott..
Kató néne majd kőve vált..
És zokogott... és motyogott:
„Nagysás asszony, vegyen ómát!"

Szabó Endre 1879

Lopnak, lopnak

Lopnak, lopnak, egyre lopnak,
Felvirradt a tolvajoknak -
Jó hazám, hisz' beteg voltál -
De csakugyan haldokolsz már?...

Lopnak, lopnak, egyre lopnak,
Amit lehet elkapkodnak,

Szemet huny rá a főszolga:
„Haldoklóknak ez a sorsa.”

Lopnak, lopnak, egyre lopnak,

Új dolgot úgy, mint kopottat,

A bennfenntes drága-bármit,
Hányt-vetettet a mulyábbik.

Lopnak, lopnak, egyre lopnak,
Ládát, zsebet átmotoznak,

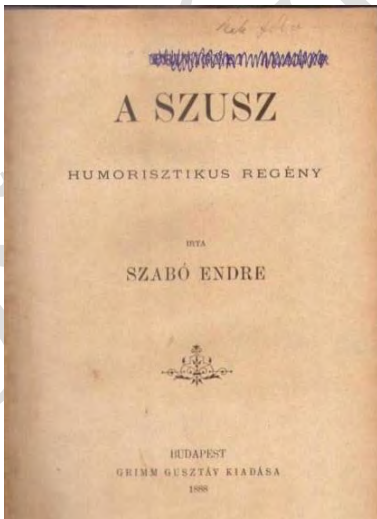
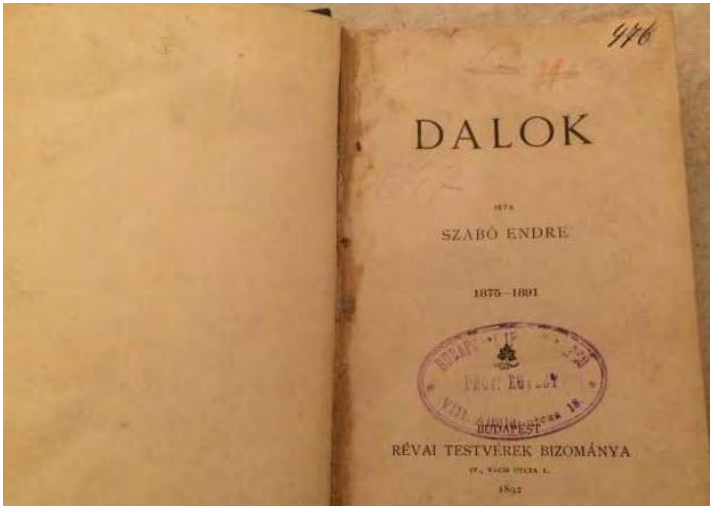
S ki legtöbbet tud eltömni,
Nagynak nézi azt a többi.

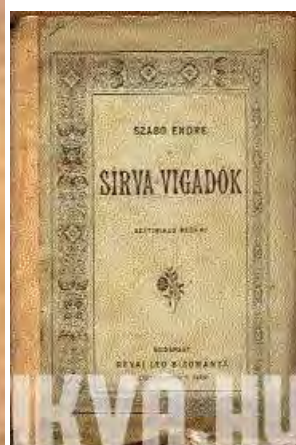
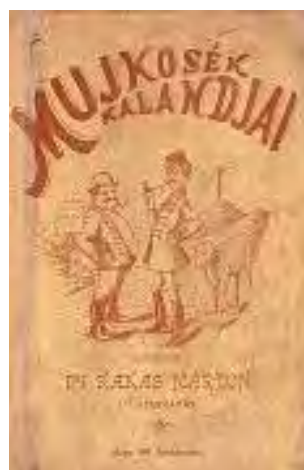
Lopnak, lopnak, egyre lopnak,
Lát a beteg, de nem szólhat,

Fél, hogy ha még rájuk szól, hát -
Ijedtökben agyon fojtják.

Szabó Endre (

Megjelent könyvei borítója

Felhasznált irodalom

1. **A MAGYAR IRODALOM TÖRTÉNETE 1849-TŐL 1905-IG** Szerkesztette Sőtér István Akadémiai Kiadó Budapest, 1965.
2. **A magyar irodalom története 4.** (Budapest, 1978)
3. **Az Est** 1926. május 18. 8. oldal
4. **Az Ujság** 1904. január 7. 9-10. oldal
5. **Az Ujság 1909.** november 27-28. számai
6. **Békésmegyei Közlöny** 1877. 94. szám
7. **Budapesti Czim- és Lakásjegyzék, 1905-1906** (17. évfolyam) 4. rész - Egyesületek és körök XXII. Társas egyesületek
8. **Budapesti Czim- és Lakásjegyzék, 1922-1923** (28. évfolyam) 1. rész Gyárosok, iparosok és kereskedők címjegyzéke 968. oldal.
9. **Budapesti Hírlap** 1913. március 18. 66. szám 12. oldal
10. **D. Zöldhelyi Zsuzsa: Magyarok levelei orosz írókhoz.** Filológiai Közlöny – VI. évfolyam – 1960.1. szám 85 – 90.
11. **Fényes Elek:** Magyarország geographiai szótára, melyben minden város, falu és puszta, betűrendben körülményesen leíratik. Pest, 1851.
12. **Figyelő - Irodalomtörténeti Közlöny** Figyelő 26. (1889) Paszlavszky Sándor Három Zemplén-vármegyei költőről (Szemere Miklós, Boruth Elemér, Darmay Viktor)
13. **Filológiai Közlöny** – VI. évfolyam – 1960.1. szám **D. Zöldhelyi Zsuzsa** Magyarok levelei orosz írókhoz 85 – 90. oldal
14. **Finkey Ferenc: Új törvény a pornográfia büntetéséről.** Budapesti Szemle 1929. 214. kötet 620. szám 4- 27. oldal
15. **Füst Milán:** Nyugat
16. **Koszoru.** A Petőfi-Társaság havi közlönye 1. (1879) 378-380. oldal
17. **Magyar Nyelv** – 8. évfolyam – 1912. 239. oldal
18. **Magyar Színművészeti Lexikon Schöpflin Aladár (szerk.)** Magyar Színművészeti Lexikon 4. 157. oldal
19. **Méreiné Juhász Margit (szerk.)** Mikszáth Kálmán levelezése 2. 1884-1908 - Mikszáth Kálmán összes művei. Levelezés 25. (Budapest, 1961) Levelek 307.

-
20. **Méreiné Juhász Margit (szerk.):** Mikszáth Kálmán levelezése 2. 1884-1908. Mikszáth Kálmán összes művei. Levelezés 25. (Budapest, 1961) 276. oldal
 21. **Méreiné Juhász Margit: Mikszáth Tolsztojról, Tolsztoj Mikszáthról.** *Ország-Világ* 1960. november 30. 14. oldal
 22. **Népszava** 1919. június 6. és 1919. június 7. mindkettőben a 6. oldal
 23. **Nyugat.** 1924. 5. szám
 24. **Pesti Hírlap** 1887. november 9. 4. oldal
 25. **Rejtő István:** Az orosz irodalom fogadtatása Magyarországon - Irodalomtörténeti füzetek 21. (Budapest, 1958)
 26. **Szabó Endre : Négy orosz költő.** Budapest, 1900. A Franklin-társulat kiadása.
 27. **Szabolcsi Miklós (szerk.):** A magyar sajtó története II/2. 1867-1892 - (Budapest, 1985)
 28. **Vasárnapi Ujság** –1892. 9. szám.
 29. **Vasárnapi Ujság 1893.** 43. szám 718-719. oldal
 30. **Vasárnapi Ujság 1909.** 56. évfolyam 7. szám 139.

RAKOSLIGET.HU